

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

B.J. Eikelboom, Loosdrecht

Mijn klederen

Johannes 19:23-27

Parodie en ernst

Een bundeltje kleding, achteloos neergeworpen op de grond: opmerkelijk stillevens aan de voet van het kruis. Zijn kleding. Maar niet voor lang meer, want zodra de soldaten klaar zijn met het kruisigen van Jezus, 'ontfermen' zij zich erover. Vlak bij het kruis verdubbelen zij deze onverwachte 'erfenis', zo gaan ze weer een stap verder in hun heidense parodie.

Onder algemene spot stierf de Zoon van God. Eén van de elementen van die spot was zijn naaktheid aan het kruis. Een smaad die de Here diep gevoeld heeft. Het hoorde bij de vloek die Hij moest ondergaan. Ook dit, zijn naakt-zijn. Niets meer aan te hebben. Naakt te zijn, zoals een Romeins schrijver ons vertelt, als een pasgeboren kind. Zo ging dat met kruiselingen, met misdadigers. Zodat het schriftwoord vervuld werd: Zij hebben mijn klederen onder elkander verdeeld en over mijn kleding hebben zij het lot geworpen. Een citaat uit Psalm 22. Hij moest aan den lijve ondervinden wat dat zeggen wil: de Schrift vervullen. Naakte, bittere ernst voor Hem.

Geen bescherming meer

Natuurlijk, die andere twee hingen ook naakt te kijk. En vele kruiselingen waren hen daarin voorgegaan. En inderdaad, David klaagde in Psalm 22 over zijn eigen lijden. Maar Jezus moest dat lijden vervullen, het volle gewicht ervan dragen. Ja heel de Schrift waarmaken. David kon nog bidden toen hij er naakt en alleen voor stond. Om hulp, om verlossing, om verlichting van zijn lijden, om bescherming. Maar bij Christus hield God zich verre. Toen verborg God zijn aangezicht voor Hem, opdat Hij zich kon wenden tot David, tot ons.

Daar op Golgotha krijgt Psalm 22 nu zijn fundament. Wordt het fundament gelegd voor iedere gebedsverhoring. Door dat naakte lijden van Jezus. Zonder enige beschutting wordt Hij blootgesteld aan de hitte van de zon, die inbrandt op zijn huid, aan de pijniging door insecten, die afkomen op zijn open wonden.

Juist daartoe had God ons het kleed geschonken, opdat we bescherming zouden hebben tegen alles wat ons

lichamelijk zou kunnen aantasten. Hij moest die bescherming missen, Hem werd alles afgenomen. Geen struiken of bomen om achter te schuilen, geen vijgebladeren om zich een schort van te maken. Geen bescherming meer.

Geen recht meer

Niet alleen zijn lichaam moest iedere bescherming ontberen, maar ook geestelijk kreeg onze Heiland het zwaar te verduren.

Want Hij moest zich heel die behandeling door de soldaten laten welgevalen, zonder dat iemand zich bekommerde om zijn rechten of zich afvroeg hoe die kruiseling zich daarbij voelde. Volkomen machteloos en rechteloos geworden.

Enige tijd geleden smaakten wij het 'genoegen' dat we bezoek kregen van het dieveengilde. Die namen o.a. al mijn kostuums mee uit mijn kledingkast. Gelukkig heb ik het niet zien gebeuren, 't was zo al ingrijpend genoeg. Je voelt je dan niet alleen machteloos, maar ook in je privacy, je persoonlijkheid en – wat ook niet onbelangrijk is – in je rechten aangetast. Bij Jezus vond de diefstal plaats vlak voor zijn ogen. De soldaten gristen en graaiden in zijn kleding. De 'heren' legden er eenvoudig beslag op. Je kon het zien als 'strafrecht'. Als kruiseling had je niets meer te vertellen. Alleen het lot sprak.

En dat in Israël, zo dicht bij Jeruzalem! De stad van vrede, de stad van recht, de stad van God. Het lot sprak, God zweeg. Hij, die rechtsverkrachting en willekeur niet gedooft, zweeg.

Maar zag en hoorde alles. En Johannes noteert: Dit hebben dan de soldaten gedaan.

Geen eer meer

Johannes noteert nog meer: En bij het kruis van Jezus stonden zijn moeder en de zuster zijner moeder, Maria van Klopas (waarschijnlijk ook een tante van Jezus) en Maria van Magdala. Heel kies accentueert hij dat juist deze vrouwen, die Hem toch zo na staan vanuit de familie- en vriendenkring, getuige geweest zijn van het feit dat men Hem iedere bescherming afnam, dat men Hem rechteloos maakte. Maar ook dat men Hem door zijn

naaktheid onteerde. Dat zij bij Hem zijn is niet alleen maar een troost voor Christus geweest.

Integendeel. Het heeft zijn lijden juist verzwaard! Sinds de zondeval van de mens en zijn vrouw rijst de schaamte als een muur tussen man en vrouw, de schaamte maakt de intiemste banden stuk. Ze vluchten weg voor elkaar. Ze komen pas weer bij elkaar als God ze bij elkaar brengt en hen bekleedt met dierenvellen. Er kleeft bloed aan die kleding. Het is dan ook geen kleding om trots op te zijn, maar wel kleding om dankbaar voor te zijn. Door dat kleed maakt God de intieme samenleving van man en vrouw weer mogelijk. Ja, dat er überhaupt weer gesproken kan worden van samenleven en gebouwd kan worden aan een samenle-

36e jaargang – nr. 8
10 april 1992

In dit nummer

- 135 H. de Jong
Kuiterts nieuwste boek (3)
- 137 H. Algra
Feest in de kerk
- 138 P.J. van Kampen
De nieuwe tijd en wij
- 142 A.Th. van Deursen
Eenheid boven
geloofsverdeeldheid
- 145 D. Holwerda
Mozes en Jezus Christus (1)
- 147 A. Troost
Kritiek op art. 1 van de
Nederl. Geloofsbelijdenis

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Marjoke van Veelen-Vreugdenhil
Postbus 84183, 3009 CD Rotterdam.
Tel. 010-4550802.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 63,- per jaar of f 35,- per half jaar.
Voor studenten f 51,- per jaar.
Buitenland f 89,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 58 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

ving is te danken aan die paradijskleding.

Men nam zijn klederen. Daardoor werd elke band met de samenleving doorgesneden. Ook die met zijn moeder: Jezus wees haar dan ook op een van zijn discipelen: vrouw, zie, uw zoon.

Samenvattend

Jezus stierf naakt: zonder bescherming, rechteloos en zonder eer. Om door zijn schande uw en mijn leven een vaste grondslag te geven. Zo, nu moet ik stoppen met deze meditatie. Niet dat ik niets meer te schrijven heb. Maar... mijn zoontje komt binnen. Hij heeft schitterende kleren aan.

Van de redactie

In verband met de komende feestdagen dient de kopij voor het volgende nummer reeds op maandag 13 april (een dag eerder dan normaal) bij de redactie binnen te zijn.

De scribenten wordt verzocht hier goede nota van te nemen!

De redactie

In de komende nummers (o.a.):

Nes van Hulzen,
Wat een mens vermag
Theo Jansen, Magnetisme
J.H. Klein, Christus in het kerklied
Rob Kuipers,
Recht zoeken buiten de kerk

In **Waarheid & Eenheid** (onafh. blad geref. gez.) o.a. Pleidooi kleine oecumene (CGK/GKV/NGK) – ds. G. de Lange; R'dams initiatief – ds. K. Boersma; 'eenheid' kerken in Ede (NH/Ger/RK/PB/Ev'L.) kerkel. eenheid en polit. roeping (ds. Van Meche-len); Joods-chr. of gewoon chr. (dr. M.J. Arntzen); Wereldraad etc.
los ex. 2,50 giro 1599800 / 01803-13281

H. de Jong, Zeist

Kuiterts nieuwste boek (3)

We waren bezig een lijstje op te maken van voorbeelden van Kuiterts onmodieuze theologie en waren nog niet verder gekomen dan het eerste. Maar dat was dan ook een heel belangrijk voorbeeld. Gods voorzienig bestel, zijn regering van alle dingen. Tot in onze eigen kring toe kun je daarover Berkho-viaanse geluiden horen, zo bijna algemeen zijn de nieuwere opvattingen daarover ingeburgerd. maar dan is het notabene Kuitert die het oude geluid van de traditie weer ten gehore brengt. In een herijking, best, met een bijstelling, zeker, maar toch onmiskenbaar. Dat is toch opmerkelijk! Hoe belangrijk het punt is blijkt wel hieruit dat de hele zin van het bidden er mee staat of valt. Zeer terecht legt Kuitert dat verband als hij schrijft: „Een God die er niets aan kan doen, is geen God meer. Het aanroepen, heeft geen zin, er verandert niets mee. Geloof en hoop gaan in rook op” (p. 102). Ware woorden. Maar laten we naar een volgend punt gaan. O ja, nog dit, laat niemand denken dat het onmogelijk zou zijn een misschien nog wel langer lijstje aan te leggen van punten waarop we met Kuitert van mening verschillen. Maar ten eerste zal dat in onze kringen door anderen al genoeg gedaan worden (en dat moet ook!), en vervolgens vind ik dat de punten van overeenstemming meer in het centrum van het geloof liggen dan die van verschil. (Zoals afgesproken zouden we het punt van de Heilige Schrift eerst nog even buiten beschouwing laten.)

2. Onder dit punt zou ik willen wijzen op wat Kuitert over de verzoening schrijft. Hij ziet de verzoening als een metafoor, dat wil zeggen als een beeldspraak die iets van een bekende situatie wil overdragen op een onbekende. Opstanding is ook zo'n metafoor: iemand staat 's morgens van zijn bed op en dat wordt als beeld gebruikt voor het volstrekt onbekende dat Christus na zijn dood tot nieuw leven kwam. Kuitert wijst zo heel veel uit de christelijke geloofstraditie aan als metafoor en je zou willen dat een filosofisch geschoold iemand hem op dit punt eens zou narekenen of hij daarin niet te ver gaat. Is bijvoorbeeld de aanduiding 'Vader' een metafoor voor God of moeten we omgekeerd voor elk aards vaderschap van het zijne uitgaan, zoals Paulus in Efeziërs 3 : 15 lijkt te zeggen? Kuitert zelf voelt zich trouwens in het grensgebied tussen beeld en werkelijkheid ook niet al te zeker. Je kunt, zegt hij, een bepaald beeld overvragen. Dat is ongetwijfeld juist, maar teveel van het beeld weggooien is ook een mogelijkheid. Inderdaad, „het gesprek over de vraag wat ze bedoelt over te dragen en wat niet, blijft open” (p. 150). Maar dat nu verder daargelaten. Het mooie van wat Kuitert over de verzoening schrijft is dat hij staande houdt (tegen de hele moderniteit in) dat Jezus voor Gods vergeving van onze zonden plaatsvervangend of plaatsbekledend de prijs van zijn leven betaald heeft. Dit is uitermate belangrijk. Heeft Kuitert door zijn voorstelling van de goddelijke voorzienigheid (zie het vorige punt) het ge-

bed 'gered', met zijn leer over de verzoening 'stelt' hij het kerklied 'veilig'. Want dat komt over de verzoening door de voldoening maar niet uitgezongen: 'Jezus, uw verzoenend sterven...', enzovoorts. Veel moderne theologie leert het zingen van het klassieke kerklied af. Dat is m.i. ook het geval met wat in onze tijd de gereformeerde theoloog H. Wiersinga in zijn proefschrift 'De verzoening in de theologische discussie' (1971) over de verzoening te berde heeft gebracht. U weet wel, de leer dat Jezus' dood een schokeffect teweeg wil brengen bij ons mensen: 'zijn we tot zoiets in staat?' en dat dat dan onze toekeer tot God bewerkstelligt. Dat is een voorstelling die voor de mens een essentieel aandeel in het verzoeningsgebeuren inruimt en daarmee de aanstoot die de doenerige mens aan de verzoeningsboodschap nemen kan probeert weg te werken. Zonder Wiersinga bij name te noemen schrijft Kuitert hiervan: „Daarom denk ik dat Zijn kruisdood niet uitputtend beschreven is, als we zeggen dat ze een schok ('zijn we tot zulke daden in staat!') bedoelt te bezorgen aan de overtreders. Dat 'schokeffect' heeft het kruis ook, zoals ik heb laten zien, maar als het alles is wat erin ligt, is de vergeving eruit gevallen” (p. 151). Kuitert erkent dat de voorstelling van de verzoening zoals die in bijbel en traditie tot ons komt een ingewikkeld geval is. Op de vraag waar dat goed voor is schrijft hij: „Het meest afdoende antwoord is: de WEG ziet er zo ingewikkeld uit omdat mensen ingewikkeld zijn. Wij geloven niet zo gemakkelijk dat wij knoeiers zijn die de schepping (en zichzelf erbij) bederven en het uiteindelijk moeten hebben van de vergeving” (p. 156/7). Verzoening door vergeving dus. En ook het doorvragen op die vergeving gaat Kuitert niet uit de weg. „Verzoening zegt dat God vergeeft, maar dat Hij dat doet door te bedekken” (p. 150). God dekt de zonde toe met het echte, het bloed-serieuze offer van Christus. De diepste klanken van het evangelie zijn hier bij Kuitert te beluisteren.

3. En nu de opstanding van Christus. Heel belangrijk is dat Kuitert de feitelijkheid van de opstanding van onze Here handhaaft. Daarom kom ik er hier mee. We hebben het immer over goede standpunten van hem op essentiële punten. Ook nu bespreekt en kritiseert Kuitert verschillende 'reddingspogingen' die moeten voorkomen dat we vanuit een modern levensbesef de hele opstandingsboodschap weggoeien. Een daarvan is die van ds N. ter Linde (evenals die van Berkhof en Wiersinga blijft ook zijn naam ongenoemd): „Niet echt gebeurd maar toch waar”. Het is een zin die een onbegrijpelijk groot succes bij de schare lijkt te oogsten, gezien de populariteit van deze predikant. Maar Kuitert zegt nuchter en met een lichte ondertoon van ironie dat het begrip

'waar' er een aparte betekenis mee krijgt. „Het betekent zoveel als 'onthullend'. Dat is een keurig waarheidsbegrip, maar de vraag die het openlaat is waarom Jezus' opstanding onthullend zou zijn als ze niet slaat op een gebeurtenis”. Nadat hij nog een andere versluisde voorstelling ontrafeld heeft sluit Kuitert dit gedeelte als volgt af: „Ik denk dus dat het beter is af te zien van reddingspogingen, we geloven het of we geloven het niet”. (p. 162). Ik stel met dankbaarheid vast dat je met Kuitert het feest van de opstanding des Heren oprecht kunt vieren zonder je door zijn paasprek genomen te voelen. Dat staat voorop.

Maar ik citeerde Kuitert zoëven niet volledig, want de laatste zin van dit gedeelte was: „De vraag is alleen: wat geloven we dan”? En in het beantwoorden van die vraag kan ik Kuitert niet helemaal volgen. Bij het nader invullen van het hoe van Christus' opstanding toont hij zich nogal onder de indruk van Paulus' beeldspraak van de graankorrel en de korenaar uit I Korintiërs 15. De zin van deze beeldspraak is dat er tegelijk overeenstemming en verschil uit spreekt. Overeenstemming: de korrel en de aar heten allebei terecht tarwe (of gerst of iets anders), en verschil: de aar is vanuit de korrel niet voorspelbaar. Het is inderdaad een pracht van een beeld dat de apostel voor het opstandingsleven gebruikt. Maar kan het als enige voorstelling Jezus' opstanding verduidelijken, vraag ik me af. Kuitert schrijft: 'Ik zal dan ook door elkaar over Jezus' opstanding spreken en over de opstanding als heilsgave' (p. 164). Als heilsgave voor ons allen, vul ik aan. Ik denk dat dit voornemen een misgreep is. Ik ga er helemaal in mee dat onze eigen opstanding vanuit de lichamelijkheid die we hier hebben volstrekt onvoorspelbaar is. Naar het woord van Paulus dat vlees en bloed het koninkrijk Gods niet zullen beërven. Wij zullen als opgestane mensen 'anders, in alle opzichten anders' zijn dan hier en nu, zoals Kuitert terecht zegt. Maar als je dit ook op Jezus toepast stuit je dan niet op het probleem van de herkenbaarheid? De opgestane Here moet toch herkend zijn door zijn leerlingen? Hoe heeft het anders bij hen tot geloof in zijn opstanding kunnen komen? Kuitert schrijft: „Daarom onttrekt zich de Jezus van de opstanding (en de opstanding zelf) aan onze waarneming, geheel volgens het model van de zaadkorrel en de korenaar” (p. 165). Dat zich onttrekken aan onze waarneming lijkt mij voor onze eigen opstanding geen bezwaar maar voor Jezus' opstanding is het tamelijk funest. Wat ons betreft, wij staan aan de overkant met z'n allen op en zullen dan zo bewerktuigd zijn dat we met de waarneming en de herkenning van de ander naast ons geen moeite zullen hebben. Maar Jezus' opstanding heeft plaats

gevonden in deze wereldtijd en te midden van mensen die voor het leven der toekomstige geen antenne hebben. Hoe is men dan tot de zekerheid gekomen: de Heer is waarlijk opgestaan? Moest daarvoor de opstanding van Christus niet óók een terugkeer tot dit leven zijn? En verschilt daarin Christus' opstanding niet van de onze? Kuitert stemt zelf toe dat voor Jezus, vergeleken met ons, de opstanding een plus had. „Voor Jezus houdt de opstanding in dat God Hem bevestigt: Hij is degene naar wie de mensheid heeft uitgezien". Hij noemt dat plus iets dat tot Jezus' eigen persoonlijk-biografisch verhaal behoort. Maar ik denk dat dit plus voor ons belangrijker is dan voor Hem. Wij zijn het die moeten weten dat Hij degene is naar wie de mensheid heeft uitgezien. En daarom is dat plus naar ons aardse mensen toe heel sterk gemaakt: het lege graf, het tonen van handen en zijde en het eten van een stuk vis. Zeker merken we aan de Opgestane ook de nieuwheid van leven die Kuitert bedoelt. Jezus verplaatst zich moeiteloos door gesloten deuren. Maar dat andere, die Lazaruskant (om zo te zeggen) die er ook aan zijn opstanding zit, kunnen we niet strafeloos van het paasgebeuren afstropen. Jezus ging door de dood heen en Jezus keerde tot het leven terug, dat is het geheel eigene van zijn opstanding in onderscheiding van de onze. Nee, het door elkaar heen beschrijven van Jezus' en onze opstanding vind ik geen gelukkige greep. Wanneer Paulus het beeld van de korrel en de aar gebruikt schrijft hij aan een gemeente waarin aan de opstanding getwijfeld wordt. Ook aan

Christus' opstanding? Nee, die stond daar als een paal boven water. Onzekerheid was er alleen omtrent de eigen opstanding. De redeneergang in dat bekende opstandingshoofdstuk verloopt dan ook zo dat Paulus het bootje van onze opstanding aan de stevige steiger van Christus' opstanding afmeert. Ook dat pleit ertegen om onder het bekende beeld van korrel en aar dat hij in dit verband gebruikt beide opstandingen te vangen. Christus' opstanding levert een heel eigen verhaal op en móet dat ook willen we daarover niet ins Blaue hinein praten.

Maar op de achtergrond van Kuiterts voorstelling staat zijn afwijzing van het wonder als mirakel: „Opstanding is niet het weer levend worden van een lijk". Dat gebeurt in onze werkelijkheidservaring niet en daarom is het toen en daar ook niet gebeurd. Want nemen we aan van wel dan verwijderen we onze van onze cultuur en onze medemensen en prijzen onszelf uit de markt van deze wereld. Kuitert bespreekt in dit verband het wonder van de drijvende bijl in de geschiedenis van Eliza en hij zegt: „Het kost geen enkele moeite om te geloven dat God bijlen kan laten drijven, de vraag is alleen of Hij dat doet". Hier zie je duidelijk dat Kuitert niet wonderongelovig is omdat hij aan Gods macht ertoe twijfelt. Dat is een positief punt. Tegelijk echter doet hij met deze stellingname aan het bijbels georiënteerde wondergeloof groot onrecht want dat heeft nooit beweerd dat God bijlen doet drijven, wel dat Hij dat kan en dat Hij dat bij die bijl ook deed, toen en daar. Het

begrip wonder alleen al, wil ik zeggen, verzet zich er ertegen dat je het veralgemeniseert, het moet uitzondering blijven. En is het nu werkelijk zo onoverkomelijk vreemd dat het heilsplan van God dat uitgelopen is op het volstrekt unieke gebeuren rondom Jezus Christus omgeven is geweest door de allerbijzonderste voorzienigheid van God die hier en daar voor volstrekt uitzonderlijke maatregelen heeft gezorgd? Wonderen heten in de bijbel ook wel tekenen. Ze zijn functioneel en hebben een verwijzend karakter naar het eigenlijke heilswerk van God. Dat perkt hun voorkomen aardig in. Je kunt er bepaald niet mee strooien, ook niet in de verwachting. Ik zou Kuitert wel willen opwekken zijn al te grote schroom tegenover het wonder af te leggen. De overweging zou hem daarbij kunnen helpen dat wat hij nu van pasen gelooft hem toch ook al uit de markt van deze wereld prijst. Toegegeven, het is goed dat we wat het wondergeloof betreft de vinger aan de pols houden. Het kan daarmee inderdaad gemakkelijk de spuigaten gaan uittopen. Het geloof wordt dan een zweigen in het mirakel. 'Das Wunder ist des Glaubens liebstes Kind', schmierde Goethe daar al over. Maar een kuis geloof in wonderen kunnen we toch niet missen. Misschien bedoelt Kuitert met zijn overdreven schroom wel zo'n kuising. Dat proef ik in zijn hele boek wel een beetje. Met zo min mogelijk geloofsstellingen wil hij zo ver mogelijk komen. Hij is vuurbang voor het opwerpen van onnodige hindernissen. Dat getuigt in ieder geval van een pastorale instelling ten opzichte van de moderne mens.

Pastorale notitie

J. Kranenburg – Kampen

Wacht u voor de vrouw!

Er zijn gemeenten die aan gastpredikanten tijdig de nodige informatie toezenden over wat men in de kerkdiensten gewoon is.

Ik vind dat een heel zinnig gebruik.

De predikant kan zich dan optimaal aanpassen aan de gebruiken van het huis.

Nu ontvang ik enkele malen een informatiebrief met een zin, die mij tot diep nadenken bracht. Nee, ik noem de naam van de gemeente niet. Ik vermeld slechts dat het een van onze weinige vrouwvriendelijke gemeenten betreft en zoekt u het niet te noordelijk. Ik stel u nu eerst op de hoogte van de tekst van de betreffende zin, zodat u met mij mee kunt denken. Leest u zorgvuldig!

„Het kan zijn dat een vrouwelijke diaken aan de beurt is, u naar de kansel te

leiden.”

Eerst overwoog ik de mogelijkheid dat men met deze mededeling beoogde de gemeente te promoten en het voorgaan aldaar als bijzonder aantrekkelijk voor te stellen.

Het is immers voor een beetje man best een vrolijk vooruitzicht om aan de zijde van een gastvrouw onder orgeltonen door het middenpad te mogen schrijden. Toch verwierp ik deze gedachte meteen weer.

Ze zijn daar immers pienter genoeg om te beseffen dat een dergelijk verkoopargument slechts effect sorteert als het reeds bij het doen van het preekverzoek wordt uitgespeeld en niet pas als de uitnodiging al is aanvaard.

Er is nog een andere mogelijkheid, bedacht ik.

Het kan een bedekte hint zijn om je beste pak aan te trekken. Het maakt tenslotte een heel verschil of je een hand krijgt van een ouderling in een trui en op gym schoenen of van een dame in een stemmige japon.

En het zou ook kunnen zijn – want ik heb de zaak heus van alle kanten bekeken, zoals u wel merkt – dat men vreest dat sommige voorgangers van streek zouden raken wanneer zij geheel onvoorbereid in de consistoriekamer oog in oog zouden komen te staan met een vrouwelijke ambtsdrager.

De man zou kunnen gaan blozen of beginnen te stotteren. En wanneer de gastvrouw dan bovendien met dat

typisch vrouwelijke gebaar even een stofje van zijn revers plukt, zoals mij reeds is overkomen, en dan nog even controleert of er geen losse haren op zijn rug zitten, dan zou hij geheel overtuurd kunnen raken.

Toch zijn dat aspecten aan de zaak, die de elkaar snel opvolgende commissies inzake de vrouw in het ambt te weinig in aanmerking nemen, terwijl ze toch meer relevant zijn dan sommige bijbelteksten. Doch dit terzijde.

Wat de betreffende zinsnede betreft speel ik tenslotte nog met een gedachte die ik slechts aarzeland uitspreek.

Men zal daar – in de betreffende gemeente bedoel ik – toch niet vermoeden dat er voorgangers zijn bij wie het geweten zou gaan spreken wanneer zij zich door een vrouw naar de preekstoel zouden laten leiden?

Dat zou beduiden dat zij uit eerbied voor het geweten van zo'n voorganger hem alsnog de kans geeft om te zeggen: u moet zondag maar preeklezen.

Dat zou ik in dat geval ook eigenlijk liever doen.

Maar nogmaals: met deze gedachte speel ik slechts.

Ernstig overwegen doe ik die niet.

Het zou immers te gek zijn om los te lopen dat je als vrouw diaken moet zijn en dat je het moet kunnen hebben dat voorgangers tegen je worden gewaarschuwd: Wacht u voor de vrouw!

Alsof je een bijtende hond bent.

H. Algra, Den Helder

Feest in de kerk

Het is nog lang geen kerktijd, als de eerste kerkgangers de versierde kerk binnen lopen. Er zijn slingers en ballonnen opgehangen en een visnet is gevuld met papieren vissen waar een bijbeltekst op staat geschreven. Het is feest in de kerk.

Voorbereiding

Op 3 verschillende plaatsen werd in de voorjaarsvakantie in Den Helder een vakantiebijbelschool (VBS) gehouden. Het was het 10e jaar dat de Christelijke Gereformeerde kerk en de Nederlands Gereformeerde kerk samenwerkten bij deze vorm van evangelisatie. Tijdens de vakantiebijbelscholen werden de kinderen en hun ouders uitgenodigd om ook een kerkdienst bij te wonen. Op die manier hoopten de evangelisatiecommissies de vakantiebijbelscholen te kunnen integreren in de zondagse eredienst. Omgekeerd worden op deze manier de gemeentelieden ook meer betrokken bij het werk van de evangelisatiecommissies. Tenslotte werden er op de vrijdag voor de kerkdienst uitnodigingen verspreid in de wijk rond het kerkgebouw en werden er posters opgehangen.

Een volle kerk

Om 5 uur zit de kerk helemaal vol. Alleen de voorste rijen van het kerkgebouw zijn leeg: gereserveerd voor de kinderen. Ongeveer de helft van de kerkgangers is afkomstig uit andere kerken; er zijn ook enkele gasten die geen lid zijn van een kerkelijke gemeente.

Dan komen de kinderen via de deur achter in de kerkzaal binnen. Ze hangen zelfgemaakte slingers aan de kerkbanken en lopen naar voren, naar het podium. Het is eigenlijk te klein. Dan wordt er een lied ingezet. „Maak een vrolijk geluid voor de Heer!” (Elly en Rikkert). Bij de zin 'Met de bel van je fiets op de maat' wordt er luid gerinkel met fietsbellen. Ook andere (zelfgemaakte) instrumenten zijn nadrukkelijk aanwezig. De ondersteuning van een fluit en van drie gitaren maakt deze zang tot een vrolijk geheel.

Wat hebben we geleerd?

Een speciaal gedeelte van de dienst is ingeruimd om iets te vertellen over de vakantiebijbelschool. Dat wordt gedaan door iemand van de leiding van de VBS. Ze vertelt iets over het thema en over het programma. Er is op de VBS ook een tekst ingestudeerd. Gelukkig zit die tekst er goed in. Mattheüs 4:19... „En Hij zeide tot hen: Komt achter Mij en ik zal u vissers van mensen maken”.

De kinderen hebben ook een aantal liedjes ingestudeerd. Dat is ook gebeurd op de bijbelklassen (kindernevendienst). Het aldus gevormde 'kin-

derkoor' brengt enthousiast een aantal liederen ten gehore, meestal begeleid door het in de handen klappen of met gebaren. De tekst van de liedjes staat in forse letters vermeld achterop een aantal rollen behang. Een lied dat misschien wel de tophit genoemd kan worden is: „Heb je al een kaartje voor de koninklijke trein?” (opnieuw: Elly en Rikkert). Het spoorboekje is de Bijbel. „Stap maar in, het is betaald, stap maar in, zorg dat je hem haalt, op weg naar het beloofde land”.

Preek

Het is tijd voor de preek. De dominee laat een zware kanselbijbel zien. Daar staat de geschiedenis in, waar de (kinder-)preek over gaat. Maar datzelfde verhaal staat ook in een veel kleinere Bijbel. Het gaat vandaag over het feest dat toch door ging (Lucas 14 vers 15-24).

Er was een koning die een heel groot feest wilde houden. Maar uiteindelijk had niemand tijd. Iedereen had een reden waarom hij niet naar het feest zou gaan. En alles stond al klaar. Zouden jullie het feest dan niet door laten gaan? Natuúrlijk wel!

Het huis moet vol worden. Anders is het geen feest. „Kennen jullie iemand die een beetje op die meneer van dat feest lijkt? Ja, dat is de Here Jezus! Hij nodigt ons uit voor het feest, Hij vraagt of we mee gaan. Wie wil er hier uit de kerk mee naar dat feest?” De meeste kinderen steken spontaan hun hand op. De grote mensen zijn zo'n actieve rol niet gewend. Pas na herhaling van de vraag gaat een aantal vingers de lucht in. Uiteindelijk wil iedereen mee naar het feest. Wie gaat er mee? Allemaal! Dan is het pas echt feest!

Zingen

Er wordt in deze dienst veel gezongen. Psalmen, liederen uit het liedboek, liedjes die speciaal voor kinderen zijn geschreven (o.a. van Hannah Lam en van Elly en Rikkert). Bij een feest hoort immers muziek! 'Er was er eens een Koning', Psalm 149, 'Kom bij ons, o Heer!', Lied 14, 'Laat de kinderen tot

voor de welkomstdienst en afsluiting van de vakantiebijbelschool.

Het thema is:

Wie gaat er mee?

Mij komen', Lied 300. Sommige liederen worden in wisselzang gezongen, afwisselend door het kinderkoor en door de gemeente.

De geloofsbelijdenis is ook op de kinderen afgestemd: „Ik geloof in God, Hij is ook mijn Vader” (zie 'Opbouw' 1992/1).

Het was feest

Dan loopt de 'welkomstdienst' (opendeur-dienst) ten einde. De dominee spreekt de zegen uit. Sommige mensen denken dat God boos is, donker naar ons kijkt. Maar God geeft juist licht, hij heeft een lichtend aangezicht, zegt de zegen. Een zegen die dus staat in het teken van het licht, want wie gelooft, wandelt in het licht, omdat God van hem houdt.

Na afloop van die dienst is er koffie, limonade en cake. Er kunnen cassettebandjes besteld worden van de dienst. De kinderen krijgen een ballon mee naar huis. Want bij een feest zijn ook vaak ballonnen. Zo kunnen ook de 'buurtbewoners' iets zien van het feest in de kerk.

Pas een uur na afloop van de dienst is iedereen weer vertrokken. Het was echt feest. En... het is voor herhaling vatbaar!

Kalender

Van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang. Opgave: tel. 05130-20476.

1992

11 april	Landelijke Ontmoetingsdag te Barneveld
16 mei	Jaarvergadering SOS (Steun Oost Soemba te Amersfoort
19 mei	Predikantenkonferentie te Apeldoorn
19 mei	Voorjaarsvergadering SEV te Utrecht
23 mei	Ouderlingkonferentie te Utrecht
17 sept.	Vrouwenkontaktdag te Bunschoten-Spakenburg

P.J. van Kampen

De nieuwe tijd en wij

5. verschillende soorten engelen

Er zijn machten aan het werk in de menselijke geschiedenis die menselijke solidariteit vertegenwoordigen, maar dan wel een geperverteerde en verdraaide solidariteit, die vol gevaar is. Ze maken deel uit van het patroon van het kwaad. Ze hebben deel aan het konflikt in ons menselijk bestaan. Als het Christelijk geloof alleen te maken had met de ethische problemen van individuele mannen en vrouwen, zou het inderdaad tekortschieten. Maar de eerste Christenen wisten wel beter, toen ze beleden dat Christus de zonde en de dood en de overheden en machten had overwonnen.

Gordon Rupp¹

Men moet dus onder ogen durven zien dat alles wat er gezegd wordt over Zijn Liefde voor mensen en over de volstreckte vrijheid die er ligt in het dienen van hem, niet maar propaganda is (al willen we dat wel graag geloven!), maar een ontstellende waarheid. Het is werkelijk Zijn bedoeling om de wereld te bevolken met een legio van misselijke kleine copietjes van Hem zelf.) Wij willen vee, dat op de lange duur voedsel kan worden; Hij wil dienaren, die uiteindelijk zonen kunnen worden. Wij willen opslurpen, Hij wil uitgieten. Wij zijn leeg en willen vol worden; Hij is vol en vloeit over.

de demon Schroefstrik in Brieven uit de Hel²

Aktueel

Artikel twee van deze serie eindigde met een citaat uit een boek van de Amerikaan James Sire, over het nieuwe bewustzijn, dat „een deur heeft geopend, die min of meer gesloten was sinds de komst van het Christendom; Het Christelijk geloof had de demonen uit de wouden gebannen, de natuur ontdaan van gewijde onaantastbaarheid, en in het algemeen de belangstelling voor Satans koninkrijk en zijn gevallen engelen in een kwade reuk gebracht. Maar nu komt dat terug. De demonen kloppen aan bij de universiteiten en psychologische faculteiten.” De juistheid van die uitspraak, in een boek van al weer ruim tien jaar geleden, zou ik kunnen aantonen aan de hand van boeken en artikelen die ik in mijn studeerkamer heb staan. De demonen „kloppen aan de deur van 's harten woning”. We hebben het over zaken die aan het einde van de twintigste eeuw uiterst aktueel zijn!

Twee boeken

Op dat punt zou ik in dit artikel willen doorgaan, zodat ik deze keer uw aandacht vraag voor twee boeken, die beide behoorlijk de aandacht hebben getrokken. Het eerste is *De Duisternis Aanwezig* van de Amerikaan Frank Peretti. Het boek is een en andermaal door Ds. v.d. Brink in zijn rubriek „Pastorale Notities” met instemming vermeld. Het andere boek is van ge-

heel andere aard, Ds. Hans Stolps boek *Dichterbij dan Ooit. Over verlichtende ervaringen*. Dat boek is al weer van 1989, zodat ons niet het verwijt kan treffen al te snel op dit boek te zijn ingegaan! Het boek heeft inmiddels wel heel wat stof doen opwaaien, zowel in 'Trouw' als in 'Hervormd Nederland' en misschien nog wel op meerdere plaatsen in ons land vol publiceerwoede.

Peretti's Boek

Peretti's *De Duisternis aanwezig* bespreekt een gigantische samenzwering. Duistere machten zijn zeer actief om in een provinciestadje in de Verenigde Staten een universiteit over te nemen, teneinde die geheel te kunnen inzetten voor het propageren van 'New Age'-denken. Ze doen dat in nauwe samenwerking met een aantal mensen, die helemaal met hen in verbinding staan, of wier persoonlijkheid geheel door hen is 'overgenomen'. Twee feitelijk nogal geïsoleerde mensen staan tegenover deze 'kosmische samenzwering': een predikant en de uitgever van de plaatselijke krant. De druk van de door demonen geleide samenzwering is immens! In de loop van de 432 pagina's die de Nederlandse editie telt krijgen we bij tijd en wijle een (vrij overtuigend neergezette) weergave van New Age leringen. Er zijn echter ook tamelijk stereotype beschrijvingen van engelen en demonen, die aan een mengeling van het werk van Jeroen Bosch en tekenfilms uit Hollywood doen denken. Bij een bepaalde demon wordt gesproken van „zijn reptielachtige, wrattige uiterlijk” en „de wijze waarop zijn gedaante licht scheen te absorberen zonder het terug te kaatsen”. Iets verderop lezen we: „Hij leek een klein nerveus gedrocht, met een slijmachtig, bodemloos zwarte huid en een mager, spinachtig lijf: half menselijk, half dier, een echte demon. Uit zijn gezicht puilden twee grote gele katteogen naar voren, die onrustig turend en zoekend naar alle kanten keken. Hij ademde in korte zwavelstoten, die als gloeiende gele damp zichtbaar waren.” (p. 41)

Bij een beschrijving van 'Baal Rafar, de Vorst van Babylon' lees ik dat hij „een dodelijk, S-vormig zwaard ter grootte van een deur in zijn hand hield.” „Zijn ontblote tanden glinsterden als de met juwelen bezette kettingen om zijn nek en op zijn borst. Kennelijk had deze vorst der vorsten in het verleden talrijke eerbewijzen ontvangen voor behaalde overwinningen. Zijn gitzwarte haar hing als manen tot op zijn schouders. Aan elke pols droeg hij een met glinsterende stenen bezette gouden armband. Aan zijn vingers waren verschillende ringen te zien en zijn middel werd versierd door een robijnrode

gordel en een dito schede. De wijde zwarte vleugels hingen nu achter zijn rug als de mantel van een monarch.” (61) Als ik dat ook nog verbind aan een zin als „Rafar liet een lange, stinkende zucht tussen zijn tanden door sissen”, (63) dan krijg ik toch de indruk dat Peretti geen bijster origineel schrijver mag worden genoemd...

Toch wordt de voor ons normaal onzichtbare wereld met verve getekend. Als iemand door demonische ingevingen wordt aangevallen, lees ik een zin als: „De kleine demon klampte zich als een kleverige zwarte bloedzuiger aan hem vast. Met zijn klauwen als tentakels om Marshalls benen heengeslagen hield hij hem tegen en vergiftigde hij zijn geest. De uit het pokdalige gezicht uitpuilende gele ogen sloegen hem met een doordringende blik gade.” (45) En zo gaat het een heel boek door. Als ik kritiek wil oefenen, op stijl of inhoud, kan ik nog wel even doorgaan. In de loop van het boek wordt (soms haast routineus?) een aantal demonen uitgeworpen en engelen blijken in staat om de motoren van auto's uit te schakelen. Er komen hier en daar wat erg onwaarschijnlijke vermommingen van engelen en/of demonen voor. Een engel die als een knap meisje op een motorfiets een van de hoofdpersonen redt is een gezant van God, die bij mij enige lichte twijfel oproept, ik kan 't niet helpen! Dat geldt wat mij betreft, ook voor de beschrijving van goede engelen. Dat zijn „machtige, grote strijders... Nathan, de boomlange Arabier, een echte, maar zwijgzame vechttas. Hij was het die demonen bij hun enkels had gepakt en hen als knuppels tegen hun kameraden gebruikt had. Armoth, de grote Afrikaner, wiens strijdkreet en woeste uiterlijk dikwijls al genoeg waren geweest om de vijand op de vlucht te jagen. () Chimon, de zachtmoedige Europeaan met het goudgele haar, die op zijn onderarmen de littekens droeg van de laatste krabben van een demon, voordag deze door Chimon voor altijd naar de afgrond verbannen werd.” (51) Wie wel eens enige literatuur gelezen heeft zou, meen ik, wel eens geïrriteerd kunnen raken door de 'pastiche' van dit alles. En toch is dat niet de enige emotie die ik bij het lezen voel. Toen ik een aantal maanden geleden in de Bulgaarse hoofdstad Sofia was voor een serie lezingen over 'geestelijke oorlogvoering', New Age-denken, etc. heb ik dit boek, dat ik toen voor het eerste onder ogen kreeg, ook als een merkwaardige bondgenoot ervaren! Met al zijn stilistische mankementen, met zijn naar mijn smaak wat al te fors aangezette 'exorcismen' is Peretti's boek om tweeërlei redenen toch positief te beoordelen.³ Het spreekt onverbloemd en bij tijden indrukwekkend over „de strijd

in de hemelse gewesten" en het spreekt zeer duidelijk over noodzaak van gebed! De 'super-spirituele' en 'super-evangelische' toonzetting van het boek doet tenslotte niet alleen afbreuk aan het werk; integendeel, het kan ons Gereformeerden wellicht ook op andere thema's wijzen dan waar we soms vertrouwd mee zijn.

Aan het gebed en de geestelijke strijd, die beide belangrijke aspecten van het Christelijk leven kan niet genoeg aandacht worden gegeven! De Bijbel leert ons immers duidelijk dat er een geestelijke strijd woedt, dat wij mensen zijn opgenomen in een gigantische Strijd, die de hemel en ook aarde vult. En over die bijbelse noties wordt in ons land niet al teveel gesproken, ook niet in de Christelijke Kerk...

Stolps boek

Ook ds. Hans Stolp, IKON-pastor, deed in 1989 een boek over de onzichtbare wereld het licht zien, maar wat is dat boek anders uitgevallen dat Peretti's werk! Als ik het onvriendelijk wil zeggen: Wie een eigentijdse invulling wil vinden van de ouderwetse term 'eigen-dunkelijke godsdienst' moet 'Dichtbij dan Ooit' eens proberen!

Het boekje, dat inmiddels al door diverse andere publikaties en/of interviews is gevolgd, is maar een dun gevalletje. Toen ik het in de eerste maanden na publikatie las, in de trein van Culemborg naar Amsterdam, had ik aan die luttele tijd genoeg om het in zijn geheel tot me te nemen en er tegelijkertijd in de kantlijn woedende commentaren bij te schrijven. Het is het meest 'geannoteerde' boek in m'n kast, naar ik vermoed...

Op de eerste pagina van zijn boek spreekt Stolp al over „een nieuwe manier van geloven, van denken over God en Christus" die „buiten de kerken om" „aan het groeien is". (7) Het woord 'New Age' valt ook al op die zelfde bladzijde, alsook het kernbegrip van dit boekje: 'verlichtende ervaringen'. Van die 'verlichtende ervaringen' beschrijft Stolp er ettelijke. Het zijn „ervaringen die mensen onverwacht opdoen en die eigenlijk niet 'kunnen' volgens onze logica en ons verstand." (7) Andere termen die men hiervoor kan bezigen zijn 'Paranormaal' of 'spiritueel'. (8) Het blijken 'levensbepalende ervaringen', „omdat ze jouw kijk op het leven en je geloof fundamenteel veranderen." (9) Een credo van de schrijver blijkt ook al heel snel, op pagina 9: „Maar wie nauwkeurig luistert naar wat er groeiende is in allerlei mensen in en buiten de kerk, wie oog heeft voor de geweldige openheid voor het godsgeheim, die is meer geneigd om deze tijd een tijd van godsopenbaring te noemen." Vanaf dat moment gaat het over ervaringen van mensen die 'bijna dood geweest zijn'. Voor de poort van wat kennelijk 'de Andere Kant' moet heten stond 'een lichtende gestalte' of 'een stralende gestalte'. (12) Aan het einde van 'de donkere tunnel' is „licht, indrukwekkend licht. In dat licht is een

gestalte zichtbaar. Een gestalte die vrede uitstraalt. Samen met die gestalte kijk je naar een terugblik van je leven, in razend tempo. Overigens: dat terugzien van je leven, en ook de fouten daarin, gaat gepaard met een grote mildheid. Het is nooit veroordelend. Meer in de sfeer van: wat heb je van die fouten geleerd?" (14,15)

Geen van deze dingen is op zich nieuw. Dezelfde dingen vallen b.v. te lezen in een boek van de Amerikaanse medicus Dr. Raymond Moody, dat al in 1975 verscheen en waarvan ik het begin van de jaren '80 al een 9e druk in het Nederlands op de kop tikte! Ook daar is steeds hetzelfde teneur: „doodgaan is fijner dan je denkt" en: „er is na dit leven alleen maar Licht en Harmonie; er is geen Oordeel!" In dezelfde trant gaan de latere boeken van Dr. Elizabeth Kubler-Ross, de Amerikaanse arts van Zwitserse afkomst, die bekendheid kreeg met 'stervenbegeleiding' als medische discipline, maar allengs is overgegaan naar het New Age-kamp, waar ze van een 'geestelijk leidsman', die haar vele malen verschenen is, allerhande okkulte leringen ontvangt...⁴

Gnostiek

Bij Stolp valt echter op hoe hij deze 'ervaringen' als startpunt neemt voor een theologie, die in hoge mate afwijkt van de klassieke Christelijke geloofsleer, in zowel zijn Rooms-katholieke als Reformatorische gedaante! Hij begint ook bij een eigen ervaring, die stellig veel indruk op hem heeft gemaakt. Naar zichzelf verklaart, kreeg zijn leven een 'wending', toen zijn broer, die onlangs was overleden, aan hem verscheen. „In het eerste jaar van zijn dood kwam mijn broer drie keer terug. Volkomen onverwacht stond hij in mijn kamer, in een prachtig licht gehuld. Nooit eerder in mijn leven voelde ik me zo gelukkig. () Hij liet mij zijn hand zien. Om zijn middelvinger zat een gouden ring. Toen doofde langzaam het licht om hem heen en was hij weg." (20)

Stolp zegt: „Dit is een kwetsbare ervaring. () Maar om die ervaring kan ik niet heen. Omdat ik die als een diepe werkelijkheid heb ervaren." (20) Dat is een integrere uitspraak, maar is daarmee gegarandeerd dat die dus ook waar is? Is onze ervaring de laatste hoeksteen van ons geloof in de Uiteindelijke Werkelijkheid? Is het inderdaad juist, in het perspectief van de Bijbel, om te zeggen: „Vanaf dat moment werden zieken en stervenden mijn leermeesters. Een volkomen nieuwe wereld ging voor mij open." (21)

Verontrustend blijft het namelijk dat de 'engelen', de 'lichtwezens' die Stolp aan het woord laat komen, konsekwent zulke van het Evangelie afwijkende taal en begrippen bezigen! Wat moet ik met de inhoud van een droom, waarin iemand God ziet? „Met rode letters stond in het woord 'sfagis' op zijn voorhoofd. Grijs haar viel tot op Zijn schouders. Zijn diepliggende ogen waren grijs-blauw. Hij droeg een lang, grijs-blauw

gewaad. Ik ging naar Hem toe en vroeg: Wat betekent dat woord op Uw voorhoofd? God keek mij aan en zei: „Wat denk je?" Na wat verdere ervaringen begreep de dromer dat het woord betekende 'achterkant', 'de achterkant van de dingen'. (16) Zou dat werkelijk een ervaring zijn van de God, die „on-doordringbaar licht bewoont, die geen der mensen heeft gezien of zien kan"? (1 Timotheus 6:16) Dezelfde intense twijfel heb ik, als ik van een andere ervaring lees, die iemand had tijdens een hartoperatie. Hij liep over een goudgeel zandpad in een prachtig landschap. Er blijkt iemand naast hem te lopen, „een statige gestalte in een grijsblauw gewaad, een prachtige kleur. Zijn gelaat kon ik niet zien, daar de kap van het gewaad over zijn hoofd was getrokken. Diepe vrede welde in mij op en ik voelde mij intens gelukkig. () Ik hoorde een zachte en onaardse muziek." (22)

Een ander meldt een droom, waarin een stem zei: „De continuïteit tussen leven en dood is groter dan de breuk tussen beiden." (23) Wat betekent dat precies? Het lijkt wel een ster 'religieuze' uitspraak...

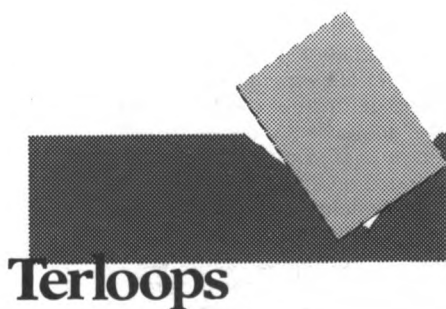
De konklusie die Stolp aan een en ander verbindt is deze: „Hoe schokkend is het dan als je merkt, dat in zoveel mensenlevens die andere wereld als een werkelijkheid binnentreedt. Dat God en Christus ook nu nog tot mensen spreken." (24,25)

De vraag is echter voor mij: „Hoe weten we dat het inderdaad God en Christus zijn geweest? Er zijn namelijk 'engelen des lichts' die helemaal niet aan Gods kant staan, maar zich er wel voor uitgeven... De klemmende vraag die mij daarom ook bekruipt bij het lezen van boeken als dat van Stolp is: Hoe *herkennen* we 'de goede soort engelen'?

Dat is een belangrijke vraag, want er is, volgens de Bijbel, een 'Schicksalszusammenhang', een samenhang in lotgevallen, tussen de werkelijkheid der geestelijke wezens enerzijds en de ervaringen van de mensheid aan de andere kant. Ook daarover moeten we nog een keer verder denken.

Noten

- 1 Gordon Rupp. *Principality and Powers*. p.18.
- 2 C.S. Lewis. *Brieven uit de Hel*. Brief VIII. Deze vertaling is overgenomen uit de eerste Nederlandse editie, Ten Have, Amsterdam, 1947.
- 3 Frank Peretti. *De Duisternis Aanwezig*. Novapres. Apeldoorn. 1989, maar in feite nog maar pas verschenen. 432 pp. Prijs f 39,50.
- 4 Hans Stolp. *Dichtbij dan Ooit. over verlichtende ervaringen*. Ten Have. Baarn. 1989.
- 5 Dr. Raymond Moody. *Leven na dit leven. gedachten over Leven na dit Leven. Ervaringen van mensen tijdens hun klinische dood*. Stregholt Naarden. 1977 of latere drukken.
- 6 Een intrigerend woord dat voorkomt in Kittels *Theologisches Wörterbuch*, b.v. onder het woord 'exousia', par.6.

Terloops

P.C. van Wijk

Dagboek van een coup

Naar aanleiding van mijn artikelen over Haiti kreeg ik enkele reacties van lezers, die op een of andere manier banden met dit land hebben. Op 30 september werd er een coup gepleegd, waarbij de wettig gekozen president Aristide werd afgezet en het land moest verlaten. Onze dochter hield een dagboek bij van de gebeurtenissen vanaf die dag, waaruit ik hier enkele gedeeltes laat volgen. Tussen haakjes geef ik enkele verklaringen.

30 september:

6.00 uur:

We staan op. Afgelopen nacht hoorden we schoten. In de nacht van vrijdag op zaterdag hebben we ook twee knallen gehoord. We hebben het er net over wanneer Dieuseul, de bewaker, ons roept. Hij vertelt dat er gisteravond een staatsgreep is gepleegd en dat we niet weg moeten gaan. We begrijpen nu waar al dat schieten voor diende en waarom we zaterdag- en zondagnacht geen elektriciteit hadden.

's Avonds wordt wel vaker de electriciteit afgesneden, maar tot nu toe kwam het altijd weer terug om ca. 23 uur om te blijven tot 6 à 8 uur.

Gauw de radio aan dus. Een groep militairen onder leiding van 3 generaals of zo schijnt de onrust op haar geweten te hebben.

Er schijnen al veel doden gevallen te zijn. De mensen die achter Aristide staan hebben barricades opgeworpen en autobanden verbrand. Deze worden om vermoedelijke aanhangers van het leger gegoid, zodat ze levend verbranden. We zien rookwolken en ruiten verbrand rubber. Zowel voor ons huis op Delmas (zo heet een belangrijke straat die parallel aan de onze loopt op niet te grote afstand) als erachter wordt geschoten.

9.00 uur:

We horen nu gelukkig nog maar af en toe een knal, zij het soms wel heel dichtbij op Frères (onze straat is een zijstraat van deze weg). Een stukje verderop schijnt een neef van Aristide te wonen en achter ons een kapitein van het leger. Achter Frères is een grote militaire kazerne. De staatsgreep schijnt al 12 uur oud te zijn. Aangezien onze spullen al wel zijn aangekomen (met de boot vanuit Nederland), maar nog niet zijn uitgepakt, kunnen we nog geen t.v. kijken. De veiligheidsdienst van de Verenigde

Naties belde dat we thuis moeten blijven en onder geen beding het huis mogen verlaten.

9.30 uur:

De zender met de franstalige informatie is plotseling uit de lucht. De gewone dagelijkse geluiden horen we: kinderen, vrouwen enz. Behalve auto's.

10.00 uur:

Weer schoten op Delmas. Bakari (onze kleinzoon) heeft een garde uit de la gevestigd en loopt al 'poef-poef' roepend door het huis.

11.20 uur:

Zo juist passeerde er een 'optochtje' van 3 mannen en 1 vrouw het huis. De muur rond het huis houdt het zicht op de straat tegen. Dieuseul is wezen kijken wat er aan de hand was: iemand met twee kogels in zijn buik werd naar huis gebracht. Opgelopen op Route des Frères.

11.50 uur:

Er wordt geschoten aan 3 kanten van ons huis: op Delmas, Route des Frères en in de richting van de Dominicaanse Republiek.

15.50 uur:

Na bijna 4 uur rust weer schieten. De radio doet nu helemaal niets meer, terwijl er anders zo'n 10 zenders zijn.

1 oktober:

8.00 uur:

Aristide is volgens de radio naar Venezuela. De militairen zeggen, dat alles onder controle is, maar dat is niet zo.

Sinds 7 uur horen we weer aan 3 kanten schieten. De avondklok is ingesteld van 6 tot 6.

12.05 uur:

Mijn vader belde: op de duitse t.v. worden beelden getoond van plunderingen. Aangezien we het huis niet verlaten kunnen we dit niet bevestigen. Op de duitse t.v. spreekt men over 26 doden en 200 gewonden. De werkelijke aantallen zullen waarschijnlijk het vijfvoudige zijn.

Een jongetje uit de buurt, dat gisteren een schot had opgelopen, is vanmorgen overleden.

2 oktober:

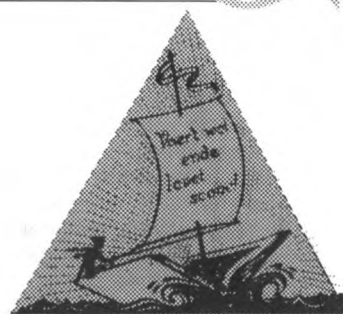
7.30 uur:

Gisteravond werd er vanaf 7 uur weer geschoten. Vanmorgen was het heel stil op straat vertelde Jeanine (de huishoudelijke hulp). Er was wel veel politie op de been.

10.00 uur:

Inmiddels is het druk op straat volgens Dieuseul: veel mensen en auto's, geen taxi's.

De volgende keer verder.

Ex Libris

T. Hoekstra, Zwolle

Weer een tegenvaller, maar ook een aanwinst

Hebt u dat nou ook? Als boekenliefhebber kijk ik elk jaar met een zekere spanning uit naar het nieuwe boekenweekgeschenk. Maar het ene jaar na het andere voel ik me teleurgesteld. Is er nou echt niet wat beters te vinden?

Jaren lang protesteren christelijke boekhandelaren tegen de keuze. Helpt het iets? Ach, het nieuwe boek, Weerborstels, is niet direct tegen het christendom, hoor. Nee, het heeft er alleen geen boodschap aan. En aan christenen ook niet. De naam van God wordt gebruikt als stoplap, op de eerste regel al. En een paar stevige Hollandse vloeken, wie kan daar nou bezwaar tegen hebben? Christenen? Ach kom nou, dat moet toch kunnen?

Ik word er kwaad van én het maakt me verdrietig. Wat is dat voor een cultuur waar we mee te maken hebben, wat is dat voor een beschaving? O, die Van der Heijden is een knappe jongen, hoor. Intelligent. En schrijven kan hij ook. Maar wat hebben we eraan? Wat voor een leeg bestaan tekent hij in dit boek? En als hij nou nog liet zien dat het inderdaad léég was! Maar nee, er wordt nog wat diepzinnig over gedaan, er wordt nog wat gefilosofeerd over snelheid en licht en als de hoofdpersoon zich met zijn auto te pletter heeft gereden, ziet de ik-figuur een glanzende wieldop liggen. En dan krijgen we het volgende slot van het boek: *Als ik er zo met mijn ogen dicht op neerkijk, op dat matglanzende koepeltje waar een okeren licht over strijkt, herken ik Robby's gemillimeterde schedel, waarop lang geleden bij het geflakker van een kaarsvlam in al hun tegendraadse glorie de weerborstels zichtbaar werden. Hij is niet dood.*

Waar gaat het boek over? Nou, eigenlijk vooral over snelheid en dood. De vader van Robby probeert door middel van wielrennen de sleur van zijn bestaan te doorbreken, maar met een heel mager resultaat. Robby doet het intenser, feller. Als jongen van zeventien klimt hij met twee vrienden 's nachts op het dak van een hard rijdende bus. En dan gaan ze rechttop staan.

De éne vriend ziet niet tijdig dat er een viaduct nadert, wordt van de bus geveegd, slaat tegen het asfalt, is dood. Robby zoekt ook later het gevaar, wordt na een ongeluk klinisch dood verklaard, knapt toch weer op, maar rijdt zich aan het einde definitief te pletter. En dat was het dan.

O ja, ik zei het al, er moet een zekere

filosofie in zitten. En nou kijk ik eens even naar bladzijde 88. Robby is tegen een boom gereden. En dan lezen we: *Omwonenden dachten eerst nog dat een vrachtwagen met lege biervaten in een slip was geraakt en een deel van zijn lading had verloren, want zo klonk het. Dit dreunende geweld als slotakkoord van een leven is me te primitief, te theatraal; om dat van Robby uit te luiden, heb ik subtielere muziek nodig, voor minder doe ik het niet. „Symbolen worden tot cymbalen in de ure des doods”, zegt de dichter en niet de geringste. Nu ik de foto terugzie, het ontmantelde wiel, krijg ik grote lust om eens te kijken of die regel ook omkeerbaar is...*

Filosofie? Het citaat is van Gerrit Achterberg en het komt uit zijn gedicht *De Werkster*. Daar staat o.a.:

*God zal haar eenmaal op Zijn bodem vinden,
gaande de gouden straten naar Zijn troon,
al slaande met de stoffer op het blik.
Symbolen worden tot cymbalen
in de ure des doods...*

De symbolen van het nederige, onderworpen leven van de werkster worden tot cymbalen: muziekinstrumenten waarmee God wordt geëerd!

Het magnifieke beeld van Achterberg is in dit boekenweekgeschenk geworden tot een wanklank. Ik ben geneigd dat inderdaad als een symbool te zien. Jammer. Opnieuw geen geslaagd geschenk. Weer een tegenvaller. (Weerborstels zijn volgens Van Dale: haren die tegen de streek staan.)

Gelukkig heeft de boekenweek ons meer opgeleverd. Neem bij voorbeeld: Twee jaargetijden minder, door A. Alberts. Alleen al de moeite waard door de informatie over het Indië uit de tijd van Multatuli. Wie de Max Havelaar leest, doet er goed aan dit ook eens door te nemen. Prijs f 4,95.

En dan was er nog meer materiaal i.v.m. Indonesië: over literatuur, over de mensen, over het land. Heel interessant en leerzaam. Er is verder nog veel te koop dat ongetwijfeld de moeite waard is, b.v. de nieuwe roman van Hella S. Haasse: *Heren van de thee*. Afijn, kijkt u zelf maar eens in het dikke blad dat u bij de boekhandel kunt krijgen. Je moet alleen veel tijd hebben om dat allemaal te kunnen lezen!

Wat ik wel als een aanwinst beschouw, is: *DE JOODSE OORLOG & UIT MIJN LEVEN*, geschreven door Flavius Josephus. Een heel mooie uitgave die ik van harte wil aanbevelen. De Joodse Oorlog is wel eens het vijfde evangelie genoemd, omdat daarin de geschiedenis van het joodse volk ná Christus is verteld. Het is lange tijd in veel landen het meest gelezen boek ná de Bijbel geweest. De wetenschappelijke inleiding zult u vermoedelijk wel eens met gefronst wenkbrauwen lezen: het Nieuwe Testament wordt als historisch onbetrouwbaar beschouwd, een soort propagandageschrift. De profetie van Jezus

(Lucas 21) zou pas achteraf, ná de verwoesting van de tempel in Jezus' mond zijn gelegd. En Pilatus heeft nooit echt 'zijn handen in onschuld gewassen'. Maar afgezien van deze opstelling in de inleiding, het is een boek waar ik erg blij mee ben.

De vertaling levert een goed, vlot te lezen Nederlands op; de inhoud vind ik buitengewoon interessant. Weliswaar heb ik alleen nog maar hier en daar gedeelten van het boek gelezen, (het telt 646 bladzijden) maar ik wil niet nalaten u er nu al attent op te maken. Het ziet er ook mooi uit, het is stevig gebonden in een zwarte linnen band. Echt een boek om te hebben. De prijs is f 95,-. Mischien vindt u dat véél voor een boek? Volgens mij is het die prijs beslist waard. Uitgever is: Ambo, postbus 308, Baarn. Daar zijn in de reeks *Klassieken* meer boeken verschenen die ik onder de aandacht van belangstellenden wil brengen. Ik noem alleen maar van Tacitus: *Historiën*, en van Augustinus: *Belijdenissen* en *De Stad van God*. U zou eens een catalogus kunnen vragen.

Tussen kerk en keuken

Margreet Maljers-Kroes

Pasen

In één van de verhalen die mijn vader ons vertelde over zijn jeugd, kwam een jongetje voor van een jaar of vijf. In die tijd was sterven nog iets dat al heel jong bij het leven hoorde en ook het overlijden van een kind was niet iets uitzonderlijks. Het broertje van het bewuste ventje was overleden en op de dag van de begrafenis scheen de zon hinderlijk uitbundig.

Begravenissen hadden in die tijd iets van een droevig feest en het jongetje hing over het tuinhek te wachten op de gasten die de uitvaart zouden bijwonen. De eersten arriveerden en hij haastte zich het hekje open en weer dicht te doen. „Dag, m'n jongen, hoe is het er nu mee,” zei een van zijn tantes en legde haar arm troostend om het rugje in het zwarte overhemdje.

Hij wreef zijn handjes in elkaar, keek haar stralend aan en zei: „k en der zin an.” Vertaald: Ik heb er zin in. De tante was een van de goede soort en glimlachte.

Het is een tijdlang gewoonte geweest om kinderen weg te houden van de dood en bij begravenissen bleven ze thuis.

„Worden de kinderen verdrietig van, kunnen ze niet aan en ze slapen slecht,” redeneerden we. Dat kinderen helemaal verdrietig werden als ze opa of oma op miraculeuze wijze opeens nooit meer

zagen en zich niet goed konden voorstellen wat 'dood' betekende, werd daarbij over het hoofd gezien.

Die houding is de laatste jaren aan het verdwijnen. De dood hoort er weer bij. Toen mijn vader vier jaar geleden, vlak voor Pasen, overleed, werd het punt: onze jongsten thuislaten of meenemen naar de begrafenis, nauwelijks besproken.

„Neem je Reinier mee,” vroeg mijn broer. Heel even aarzelde ik en knikte toen. „Ja, ik denk dat het goed is. Hij was heel dol op vader en de kans is groot dat hij zich buitengesloten voelt en er niets van begrijpt.”

„Zo denk ik er ook over,” zei mijn broer. Ook de anderen waren het hiermee eens en namen hun kleintjes mee.

Inderdaad, ze waren verdrietig. Tegelijkertijd bleven ze nuchter en ze werkten veldadig op de andere aanwezigen. Ze waren, ondanks het verdriet, opgetogen dat ze hun neefjes, nichtjes en verdere familie weer zagen en er werd stevig geknuffeld. Stil stonden ze daarna bij de kist. Peter, de jongste zoon van mijn broer keek peinzend naar zijn grootvader, die het wás, en toch ook níét meer was. Opa zag er mooi en wat streng uit. Deze laatste eigenschap nu was hem totaal vreemd en Peter vond het niet echt opa meer. „Als ik doodga, ga ik verkleed als paashaas,” zei hij toen. De familie schoot en bloc in de lach. „Deze opmerking zou aan vader besteed zijn geweest,” zei mijn moeder, lachend door haar tranen heen. Daar waren we allemaal zeker van, want zo was hij wel.

Kort voor hij overleed waren we met z'n drieën bij hem in het ziekenhuis. Hij wist dat hij niet meer beter zou worden, had het nogal benauwd en zag op tegen de mogelijke pijn.

„Als ik nu erg beroerd ben, dan moeten jullie de Here niet bidden of ik beter word hoor. Vraag maar liever of het dan zo kort mogelijk mag duren,” zei hij en ging verliggen van zijn rug op een zij. „Tuurlijk Papa, dat doen we,” zeiden wij vurig en in tranen.

„Ho, ho, nog niet!” reageerde hij verschrikt en keek ons onmiddellijk daarna aan met een schelmse blik.

We schaterden van het lachen. Hoewel het niet in zwang was om te proesten bij het bed van een doodzieke man.

„Overlijden, net als oom Hendrik, zittend aan de tafel en in gesprek met iemand, dat lijkt me hét einde,” zei hij nog.

Soms verhoort de Here God letterlijk. Zo werd zijn einde. Mijn vader is weer even opgeknapt, naar huis gekomen en terwijl hij na het eten genoegelijk een praatje zat te maken met een zuster uit de gemeente, is hij overleden. Een verhoord gebed.

Hij overleed vlak voor Pasen. De nieuwe naam die de Heer in petto heeft voor degenen die in Hem geloven kent hij nu.

Het nieuwe begin dat we door Pasen krijgen is ons dat jaar extra duidelijk voor ogen gesteld. Maar voor het nieuwe begin hoeven we niet op de hemel te wachten. Dat is al begonnen.

A.Th. v. Deursen, Amstelveen

Eenheid boven geloofsverdeeldheid¹

Wat ons beweegt om hier te komen is dat wij gemeenschap met elkaar willen beleven. Dat doel zal zeker bereikt worden, en daarom is deze bijeenkomst in ieder geval geslaagd. Dat is maar goed ook, want alleen al daarvoor is het van veel minder belang, wat ik nu precies ga zeggen. Dat stelt mij dan gerust, want ik moet de vrees koesteren dat de opgegeven titel u heeft misleid. Die heeft namelijk een zekere vaagheid, en kan dus heel verschillende verwachtingen wekken. Laat ik eerst mogen zeggen wat ik niet bedoel. Het zal niet gaan over eenheid tussen Nederlands Gereformeerden, Christelijk Gereformeerden en Vrijgemaakt Gereformeerden. Niet omdat ik daar geen voorstander van zou zijn; het tegendeel is waar. Ik zou die eenheid van harte begroeten, maar dan juist omdat ze niet is: eenheid boven geloofsverdeeldheid. Wat deze kerken ook verdeeld mag houden – en dat blijkt altijd weer toch heel wat te zijn – ze belijden hetzelfde geloof aan dezelfde Heer. Daar is geen sprake van verdeeldheid in het geloof. De vraag die ik wil opwerpen is dan ook een andere. Ze kwam bij mij op toen ik een paar maanden geleden in het Reformatorisch Dagblad (6.12.91) een interview las met de synodaal gereformeerde predikant J. Slomp. Die had onderzoek gedaan naar de manier waarop Luther en Calvijn in hun tijd hadden gesproken over de Islam. Het resultaat was hem tegengevallen, vooral bij Calvijn. Die was, zo zei ds. Slomp, in zijn opvattingen 'christomonistisch'.

Dat woord was toen nog nieuw voor mij. Sindsdien heb ik het vaker opgevangen. Wat het betekent legde ds. Slomp ook uit. Calvijn placht namelijk te zeggen: wie de Zoon niet kent, die kent ook de Vader niet. Dat was voor ds. Slomp te beperkt en te eenzijdig. Je zou dan geen ruimte laten voor godskennis in andere religies dan de christelijke. Naar zijn mening zou dat aan die andere godsdiensten onrecht doen. In deze visie zullen wij alle grote wereldgodsdiensten moeten beschouwen als loten van één stam. Wie dat loochent, en aan het christendom een unieke plaats toekent, doet de andere religies tekort. Hij is een christomonist. Nu denk ik niet, dat deze opvatting onder ons aanhangers zal vinden. Het lijkt mij dan ook overbodig er kritisch op in te gaan. Het is toch zonder meer evident, dat hier een streep gehaald wordt door alles wat het christendom sinds zijn ontstaan heeft beleeden. Christus heeft ons geboden alle volken tot zijn discipelen te maken. Deze nieuwe leer gebiedt ons het tegendeel. Ze zegt dat christenen discipelen moeten worden van alle volken. Haar prediking is niet meer de Grieken een dwaasheid en de Joden een ergernis, maar neemt de aanstoot van het kruis weg. Ze brengt een ander evangelie, en dat is, zo hebben christenen altijd met Paulus gezegd, geen evangelie. Het is een ander, een nieuw geloof, en

de duidelijkheid zou er mee gediend zijn als het ook een nieuwe naam aannam. Geloof aan de gelijkwaardigheid van de grote wereldgodsdiensten gaat nu eenmaal lijnrecht in tegen alles waarvoor niet slechts bepaalde kerken, maar alle christenen te zamen altijd hebben gestaan. Wie in volle overtuiging meent, dat oude christendom nu te moeten loslaten kan met de beste bedoelingen vervuld zijn, maar juist als hij een eerlijk en oprecht mens is, zal hij niemand willen misleiden. Hij kan beter een naam laten varen, die niet meer beschrijft wat hij is. Hij moet zichzelf geen christen meer noemen. De kwaliteit van dit nieuwe geloof zal ons verder niet bezig houden. De vraag echter die ik graag met u zou willen bespreken is deze: hoe komt men er toe in onze tijd zulke stellingen te betrekken? Gaat het om iets geheel nieuws, of kunnen we deze opvattingen verklaren vanuit de Nederlandse traditie? We hebben het dan over de vraag, hoe godsdienst en geloof in het openbare leven gewaardeerd moeten worden, en over de regels, die we daarbij in acht nemen. Rondom geloof bestaat altijd een zekere spanning. Enerzijds is geloof iets persoonlijks. We verlangen van de samenleving dat ze die persoonlijke keuze ook eerbiedigt. Ieder moet vrij zijn te geloven wat hij of zij zelf voor waar houdt. Vrijheid om te geloven zoals wij het zelf willen zien wij als een kenmerk van een beschaafde maatschappij. Anderzijds moet echter in elke samenleving ook een gemeenschappelijk geloof bestaan. Dat hoeft niet het christelijk geloof te zijn, of een andere religie. Denken we maar aan de voormalige Sovjet-Unie. Die wees elk godsgehoof af. Ze was principiële atheïstisch. Maar ze had wel een geloof, dat de maatschappij samenbond. Ze had duidelijke opvattingen over goed en kwaad. Nu dat geloof verdwenen is, verkeert die vroegere sovjet-maatschappij dan ook in staat van ontbinding. De mensen zijn het er niet meer over eens wat goed is en wat slecht is. Ze hebben geen vaste normen meer. Daarom is er altijd een gemeenschappelijk geloof nodig. En daaruit komt steeds een zekere spanning voort tussen die maatschappelijke behoefte aan algemeen aanvaarde normen, en de individuele vrijheid, zelf een geloof te kiezen. Daarbij zou ik dan graag vanuit de geschiedenis een paar kanttekeningen willen plaatsen. Ons beste startpunt is dan de zestiende eeuw, de eeuw van de reformatie. Dat is de tijd waarin voor het eerst in Europa verschillende geloofsovertuigingen naast elkaar komen te staan: enerzijds de rooms-katholieke, anderzijds de protestantse in verschillende varia-

ties. Dan moet men zich er rekenschap van geven, of dat eigenlijk mogelijk is, en of het geloofsovername is. De eerste reactie van zeer velen is toen geweest, die vraag ontkennend te beantwoorden. Het zou gevaarlijk zijn, meenden ze, meer dan één geloof plaats te geven, want dan zouden de mensen niet langer dezelfde opvatting hebben over goed en kwaad. Als zulke ideeën de toon aangeven, kan er van tolerantie geen sprake zijn. Voordat een politiek van verdraagzaamheid mogelijk wordt, moet het hele denken grondig veranderen. Dat kan op verschillende manieren. Ik zou drie soorten tolerantie willen onderscheiden. Er bestaat ten eerste een tolerantie uit onverschilligheid. Zij zegt dat elk geloof even belangrijk is, of liever: even onbelangrijk. Daarom mag iedereen zeggen en schrijven en geloven wat hem het beste uitkomt. De deur lijkt dan dus open te zijn voor onbeperkte vrijheid. Toch is dat niet het geval, en het kan ook zo niet zijn. Tolerantie is nooit onbeperkt. Ook een tolerante maatschappij heeft opvattingen over goed en kwaad, en geeft aan de handhaving van die eigen normen ook absolute voorrang. Een goed voorbeeld levert ons ook hier die vroegere Sovjet-Unie. Volgens de grondwet bestond daar vrijheid van godsdienst. In de praktijk betekende dat weinig of niets, omdat kerken de belangen van de sovjet-maatschappij in geen enkel opzicht mochten schaden. De communistische, atheïstische cultuur nam altijd voorrang boven de kerk. Gehoorzaamheid aan de normen van de partij woog zwaarder dan gehoorzaamheid aan Gods geboden, en dat bracht gelovigen voortdurend in gewetensconflicten. Daarom zit aan tolerantie uit onverschilligheid altijd een gevaarlijke kant. Juist omdat ze godsdienst onbelangrijk vindt, zal een tolerante maatschappij van dit type haar normen ook niet aan de godsdienst ontnemen. Dan zal ze ook intolerant zijn tegenover christenen, die de onchristelijke norm van de overheid afwijzen. Een actueel voorbeeld is de zogenaamde affaire Woudenberg: een christelijk schoolbestuur maakte bezwaar dat een leraar ongehuwd samenwoonde. Staatssecretaris Wallage heeft daar toen een scherp afkeurend oordeel over uitgesproken, omdat de overheid normen hanteert, die ongehuwd samenwonen juist zien als goed gedrag. Ze komt dan onherroepelijk in botsing met gelovigen, die de norm van Gods wet willen handhaven. De overheid, die tolerant is uit onverschilligheid, zal voor dat beroep op Gods wet niet opzij willen gaan. De schijnbaar onbeperkte vrijheid heeft heel duidelijke grenzen. Bij het trekken van die grenzen zal de overheid ook

niet terughoudend zijn, omdat ze in de grond van de zaak godsdienst niet belangrijk vindt, en dus ook weinig respect heeft voor de overtuigingen die ze tolereert. Zodra het gaat om dingen die voor de overheid wel betekenis hebben, zoals de vrijheid om ongehuwd samen te wonen, zullen de kerken zich moeten aanpassen.

Er is een tweede soort tolerantie, die van hoger gehalte is. Zij zegt niet dat geloof onbelangrijk is. Integendeel, ze ziet verschil in kwaliteit tussen het ene geloof en het andere, tussen de ene kerk en de andere. Ze vindt niet dat al die opvattingen gelijkwaardig zijn. Maar ze acht zichzelf niet bevoegd, anderen hun vrijheid van kiezen te ontnemen. Ze respecteert niet iedere overtuiging. Ze respecteert wel elke drager van die overtuiging.

Deze benadering vinden we het eerst omstreeks het midden van de zestiende eeuw. Ze beriep zich graag op de gelijkenis van het onkruid, dat tussen het koren gezaaid was. „De slaven dan zeiden tot hem: wilt ge dan, dat we het bijeenhalen? Hij zeide, neen, want bij het bijeenhalen van het onkruid zoudt gij tevens het koren kunnen uittrekken. Laat beide samen opgroeien tot de oogst” (Matth. 13: 28-30a). Dat er onkruid tussen de tarwe groeide, was voor iedereen heel goed zichtbaar. Maar het bleef de verantwoordelijkheid van de Heer van de oogst, het uit te trekken en te verbranden op zijn tijd. Dat is de tolerantie, die bestaan heeft in de Nederlanden vanaf het einde van de zestiende eeuw. Men zag wel degelijk verschil tussen de kerken onderling. De gereformeerde kerk nam dan ook een bijzondere positie in. Zij werd door de overheid begunstigd. Maar aan de andere kerken werd plaats toegestaan – aanvankelijk nogal krap, maar op den duur ruim genoeg voor elke kerk om zichzelf te kunnen zijn.

De reden waarom deze tolerantie zo ruim kon zijn was dat ze de maatschappij niet in gevaar bleek te brengen. De vrees dat verschil in geloof ook zou leiden tot verschil in normen voor goed en kwaad werd niet bewaarheid. In de grond van de zaak huldigden alle kerken dezelfde opvattingen over de omgang van mensen onder elkaar. De christelijke zedewet, de wet van de tien geboden, werd door iedereen aanvaard, en was het gemeenschappelijk bezit van alle Nederlanders.

Ze was ook norm en maatstaf voor de overheid. Dat lijkt ook wel een voorwaarde te zijn voor deze vorm van tolerantie. Ze staat immers vrijheid van geloven toe omdat ze godsdienst zo belangrijk vindt, belangrijk genoeg om ieders persoonlijke keuze te eerbiedigen. Zo'n overheid kan moeilijk zelf ongodsdienstig zijn. De gelijkenis van het onkruid in de akker heeft alleen een boodschap voor wie in staat is echte tarwe van andere groeisel te onderscheiden. Alleen een overheid, die zelf christelijk is, kan tolerant zijn op deze manier, en tegelijk in de maatschappij de christelijke zedewet handhaven. Dan begrijpen we ook, waarom aan

deze vorm van tolerantie een einde moest komen. De christelijke overheid bestaat niet meer. Dat is niet bij toverslag gekomen. De overgang van christelijk naar neutraal heeft zich langzaam voltrokken. Maar er is wel een ogenblik aan te wijzen waarop deze ontwikkeling begint: met de gebeurtenis die we drie jaar geleden hebben herdacht, de Franse revolutie van 1789. Dan voltrekt zich een principiële breuk. De Franse revolutie is een poging een nieuwe, rechtvaardige samenleving op te bouwen, onafhankelijk van het geloof aan God. Dat is niet direct en overal even duidelijk zichtbaar, zeker niet in een land als Nederland. De mensen die de revolutionaire ideeën gaan verwezenlijken zijn zelf in de christelijke godsdienst opgegroeid. Hun gedachten over goed en kwaad lopen aan die van het christendom grotendeels parallel. Maar met de tijd zal die verbondenheid minder worden, en zullen de principiële verschillen meer en meer aan het licht treden.

In de negentiende eeuw is daar nog niet zoveel van te zien. De leidende liberale en conservatieve politici zullen zichzelf gewoonlijk als christenen bestempelen, en voor het onderscheiden van goed en kwaad dezelfde maatstaven aanleggen als in een zuiver christelijke samenleving gelden. Maar het verschil kan toch niet zonder gevolgen blijven. Dat is zelfs onmogelijk als het gaat om ons probleem, dat van de tolerantie. In de neutrale staat van na de revolutie kunnen staatslieden zelf wel christenen zijn, maar de overheid is niet langer christelijk. De staat als zodanig heeft afscheid genomen van de godsdienst. Dan wordt het heel moeilijk, toch een vorm van tolerantie te handhaven, die juist op eerbied voor de godsdienst gebaseerd is. De kans is groot, dat de tolerantie uit onverschilligheid in haar plaats komt.

In Nederland is dat echter niet gebeurd. Daar heeft zich een tussenvorm ontwikkeld, een derde variant, en die brengt ons dan eindelijk bij de titel van dit verhaal: eenheid boven geloofsverdeeldheid. Ik bedoel daarmee het volgende. De liberale staat van de negentiende eeuw, de staat van de revolutie, moet zijn normen van goed en kwaad hebben. Deze neutrale overheid kan daarvoor niet zonder meer verwijzen naar de wet Gods, maar ze voelt zich aan de christelijke zedeleer wel verwant, en heeft daar sympathie voor. Daaraan geeft ze zelfs uitdrukking in haar idealen. De wet op het lager onderwijs zei bij voorbeeld, dat de staatschool, de openbare school, moest opvoeden tot christelijke en maatschappelijke deugden. Dat wilde men ook niet prijs geven. Minister-president Kappeyne van de Coppello zei het uitdrukkelijk bij de behandeling van de wet in 1877: ook zij die niet lid zijn van een christelijke kerk, staan met elkaar in de gemeenschap van de christelijke zedeleer. Die christelijke zedeleer verbindt alle Nederlanders met elkaar. Dat is nu: christendom boven geloofsverdeeldheid.

Christenen kunnen onderling verdeeld zijn over de leer. De één gelooft dat Jezus Gods enig geboren Zoon is, en de ander ziet in Hem niet meer dan een leraar der mensheid, een voorbeeld van deugd en naastenliefde. De één houdt de paus voor het wettige hoofd van de kerk, en de ander wil van bisschoppen en monniken niet weten. Maar bij al die verschillen is er toch iets wat hen verenigt, zoals die christelijke deugden, waarin alle kinderen op school worden opgevoed. Eenheid boven geloofsverdeeldheid.

Het sleutelwoord in deze formule is het middelste: dat kleine woordje 'boven'. Je kunt rooms-katholiek zijn of remonstrant, rechtzinnig of modern, maar er zijn waarheden die boven die verschillen uitgaan. Die waarheden vormen samen het gemeenschappelijk bezit van ons allen, en die leiden ons bij de keus tussen goed en kwaad. En dat wordt dan de grondslag voor een nieuw soort tolerantie. De basis is nu niet meer het respect voor ieders vrije keuze. Die vrije keus wordt nog wel aanvaard, maar die vrijheid is niet meer hoofdzaak. Hoofdzaak is wat ons verenigt, wat 'boven' al die verschillen uitgaat. Dat gemeenschappelijke is de norm, waaraan ook alle kerken en geloofsovertuigingen gemeten worden, en die de grens van de tolerantie aangeeft. Je tolereert een geloof, omdat en voorzover het deel heeft aan het gemeenschappelijke, dat boven de geloofsverdeeldheid uitgaat.

Negentiende-eeuwers spreken dan meestal over 'christendom boven geloofsverdeeldheid'. Dat doen ze omdat ze in de christelijke traditie zijn opgevoed. Maar de neutrale staat is niet christelijk. Haar overheid is aan die christelijke traditie ook niet gebonden. Ze zal die handhaven zolang dat het gemakkelijkst is, zolang dus verreweg de meeste mensen eveneens uit die traditie leven, en zich daarnaar gedragen. Er kan een tijd komen, dat die traditie gaat afsterven, en geen invloed meer heeft op het gedrag. Dat kan, zoals we uit ervaring weten, want zo'n tijd beleven wij op het ogenblik. Zeer veel Nederlanders voelen zich door de christelijke zedewet niet meer aangesproken. Dan moet de overheid zich aanpassen, en haar normen bijstellen. En zo voltrekt zich de volgende verandering: christendom boven geloofsverdeeldheid wordt 'eenheid boven geloofsverdeeldheid'.

Dan zijn we terug bij dat christonisme, waar we ons uitgangspunt in hebben gekozen. Het christelijk geloof in Nederland is historisch gezien op een dieptepunt aangeland. Christelijke moraal is ook niet meer maatgevend voor publiek gedrag. Ze kan voor de overheid geen houvast meer bieden. Toch heeft de gemeenschap morele normen nodig. Dan gaat men die zoeken op een breder terrein. Naast het christendom worden tegenwoordig in Nederland verschillende andere godsdiensten beleden. Kunnen die dan misschien allemaal samen iets bieden, dat sterk genoeg is om de maatschappij

bijeen te houden? Is er in al die godsdiensten niet een eenheid te vinden boven de geloofsverdeeldheid? Naar die eenheid is men onmiskenbaar op zoek. Hoe komt het toch, zo vroeg mijn collega Wessels zich onlangs af in Trouw (24.1.1992), „dat joden, moslems en christenen zo uit elkaar zijn gegroeid?” Het is een wat eigenaardige vraag. Die godsdiensten zijn helemaal niet geleidelijk uit elkaar gegroeid. Wie de Handelingen der apostelen opslaat en Petrus' preek op de pinksterdag gaat lezen, hoort van hem aan zijn joodse toehoorders geen oproep tot verzoening, maar tot bekering. Ze moeten een radicaal andere weg kiezen. De geschiedenis van de islam begint met de grote veroveringsoorlogen, die de christelijke kerken van Azië en Noord-Afrika hebben vernietigd, en die pas ten noorden van de Pyreneeën tot staan zijn gebracht. Wie deze vraag zo stelt, is in geschiedenis helemaal niet geïnteresseerd. Hij wil niet weten wat er gebeurd is. Hij wil de grote godsdiensten naar elkaar toepraten, en de geschiedenis moet ons dat dan niet nodeloos moeilijk maken.

Men kan er trouwens aan twifelen, of het er wezenlijk om gaat, jodendom, christendom en islam als godsdiensten naar elkaar toe te brengen. Voor velen gaat het dunkt mij minder om verschillende godsdiensten als wel om verschillende culturen. Een interessante uitspraak konden we onlangs opvangen uit de mond van de heer Bolkestein van de VVD. Bolkestein zei dat er natuurlijk best islamitische scholen mochten komen in Nederland, maar dat men toch verstandiger zou doen het te laten. Hij drukte dat uit als volgt: „vrijheid van godsdienst is een groot goed. Alle godsdienstige groepen in ons land hebben recht op een eigen school. Maar het is beter als Nederlandse, Surinaamse, Marokkaanse en Turkse kinderen samen naar school kunnen. Zo maken zij kennis met elkaars godsdienst, cultuur en gewoonten” (Reformatorisch Dagblad, 11.2.1992). Wat maakt deze uitspraak zo interessant? Dat is de gedachtensprong middenin het betoog. Eerst gaat het over godsdiensten, en dan komen we ineens terecht bij Turken en Surinamers. Een Surinaamse godsdienst bestaat helemaal niet. De Surinaamse samenleving is godsdienstig pluriform, en dat is ook al heel lang zo geweest. Dat weet Bolkestein natuurlijk ook. Maar het belijden van een bepaalde godsdienst is voor hem niet het belangrijkste kenmerk dat mensen kunnen hebben. Veel belangrijker zijn ethnische herkomst en cultuur. Hij is eigenlijk al weer een stap verder dan eenheid boven geloofsverdeeldheid. Het is nu eenheid boven culturele en boven ethnische verdeeldheid geworden. Geloof wordt één van de kenmerken van een ethnische groepering.

Dat alles heeft natuurlijk gevolgen voor de tolerantie die op deze eenheid gebaseerd is. In januari van dit jaar vond in Amersfoort een aanslag op een moskee plaats. Dat heeft algemene afkeer

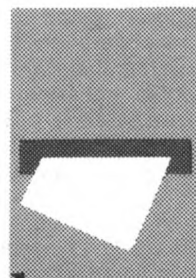
gewekt, en ieder zal het dan ook eens zijn met het commentaar van het OJEC: „dit soort misdaden mag in een tolerante samenleving nimmer voorkomen”. Dat meldde Trouw op 27 januari. Datzelfde nummer liet echter ook in een tekening op de voorpagina zien hoe die tolerantie in gevaar kon komen. Rechts was een moslim te zien met de koran in de hand, links een boer, die met een hooivork op hem afkomt. Naast de boer staan een zegenende priester en een biddende dominee.

Het echte gevaar schuilt natuurlijk niet in die domme boer met zijn hooivork. Het zijn de priester en de dominee, die de tolerantie bedreigen. Waarom bedreigen ze die? Omdat ze boeren en andere arme onnozele mensen wijs maken dat niet de overeenkomsten, maar juist de verschillen tussen godsdiensten belangrijk zijn. Zij ontkennen dat er een eenheid boven geloofsverdeeldheid bestaat. Ze nemen daarmee stelling tegen de heersende vorm van tolerantie, ze zullen er dan ook rekening mee moeten houden, dat ze zelf eerstdaags buiten die tolerantie komen te vallen. Wie de basisprincipes van de bestaande tolerantie aanvecht, kan niet meer op verdraagzaamheid rekenen. Daarom schuilt in deze tolerantie een duidelijk gevaar. Of het direct werkelijkheid wordt laat zich nog niet goed bepalen. Op verschillende manieren kan ze op weerstanden stuiten. Dat zou ten eerste uit kunnen gaan van de niet-christelijke godsdiensten. Het is maar de vraag of die zichzelf zo laag aanslaan, dat ze bereid zullen zijn zichzelf te beschouwen als cultuurvarianten van één universele godsdienst. Ten tweede zou er verzet kunnen rijzen vanuit de heersende Nederlandse cultuur, en dan bedoel ik niet de christelijke. Ik bedoel de cultuur van de ontwikkelde godsdienstloze Nederlander, die een abonnement heeft op het NRC/Handelsblad, die kijkt en luistert naar de VPRO, en als hij niet te oud is om nog illusies te koesteren bij de verkiezingen zijn stem uitbrengt op de heer Van Mierlo. Deze Nederlander is niet geneigd zijn eigen persoonlijke verlangens aan strengen beperkingen te onderwerpen. Misschien dat ook die niet-christelijke godsdiensten hem als het er op aankomt toch te nauw van zeden zullen zijn.

Die twee ontwikkelingen zijn denkbaar. Ze gaan buiten ons om. Als wij de grondslag van de nieuwe tolerantie verwerpen, is dat niet omdat we de boeren willen aanstoken hun hooivorken uit de schuur te halen, en ook niet omdat we geen goed zouden kunnen zien in het gedrag van hen die andere godsdiensten belijden dan de christelijke. Maar wat mensen wezenlijk scheidt is niet een cultuur, en wat hen kan verenigen zijn niet de punten van overeenkomst die in hun uiteenlopende geloofsovertuigingen gevonden kunnen worden. „Hij is onze vrede, die de twee één heeft gemaakt en de tussenmuur die scheiding maakte, de vijandschap, weggebroken heeft”. Dan is niemand meer vreemdeling of bijwoner, maar

zijn wij allen medeburgers der heiligen en huisgenoten Gods, mede-erfgenamen, medeleden en medegenoten van de belofte in Christus Jezus. Een ander fundament kan niemand leggen.

1 Toespraak gehouden op de jaarvergadering van de pers-vereniging 'Opbouw' op 21 maart 1992

Ingezonden

Diakenambt voor zusters

Het kwam voor alle leden van de *Commissie Openstelling Diakenambt voor de zusters* als een verrassing, dat er in *Opbouw* van 13 maart j.l. een uitvoerige samenvatting stond van het door haar uitgebrachte studierapport. In zeker opzicht was het een aangename verrassing: de ijver die uit de samenvatting spreekt, getuigt van de belangstelling die er voor ons werkstuk bestaat. Ongetwijfeld zal deze publikatie ertoe bijdragen, dat ook diegenen die onze 94 pagina's wat veel vinden, nu toch kennis nemen van onze bevindingen.

Juist dat geeft ons echter aanleiding om een kanttekening te plaatsen. Wie de samenvatting nauwkeurig met ons rapport vergelijkt, zal merken dat de evenwichtigheid die wij hebben nagestreefd, hier en daar is wegge gevallen. Waar de Commissie steeds zorgvuldig allerlei verschillende opvattingen naast elkaar vermeldt zonder daarover een waardeoordeel te vellen, laat de samenvatting wel eens keuzemogelijkheden weg. Van zes bladzijden uit het rapport wordt bovendien opgemerkt, dat die „niet van wezenlijk belang zijn voor de meningsvorming”, zodat een samenvatting daarvan doelbewust niet gegeven wordt. De Zwollenaren hebben natuurlijk het volste recht om zo te oordelen, maar onmiskenbaar worden er in hun samenvatting keuzes gemaakt, waar in het rapport niet gekozen wordt.

Unaniem dringt onze Commissie er daarom bij de lezers van *Opbouw* op aan, zich door deze samenvatting te laten animeren (alsnog) het hele rapport te lezen. Het zou jammer zijn, als deze bijdrage vanuit de kerken een eigen leven zou gaan leiden. Dat zou namelijk tot gevolg kunnen hebben, dat ook het gesprek in de kerken over deze zaken er minder evenwichtig komt uit te zien dan mogelijk is.

Namens de *Commissie Openstelling Diakenambt voor de zusters*

A. van der Dussen, voorzitter
R. Meijer-Kuipers, secretaresse

D. Holwerda, Zuidhorn

Mozes en Jezus Christus (1)

Want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden. Niemand heeft ooit God gezien, de eniggeboren Zoon¹, die vlak naast den Vader aanligt, Hij heeft (ons tot hem) geleid.

Joh. 1, 17.18

Mozes???

Mag ik u eens vragen: had u aan het slot van Johannes' inleiding déze ont-knoping verwacht: „De wet is door Mozes gegeven”?

Johannes heeft – nietwaar? – een stuk spanning opgebouwd door ietwat ver-huld te gaan spreken over iemand die van den beginnen was, die als licht fungeerde in de duisternis, en die door zijn eigen mensen werd miskend. Een figuur die wordt aangeduid als 'het Woord'. Dan wordt aan het eind die spanning gebroken, doordat hij namen noemt. En als we enigszins in de bijbel thuis zijn, dan bevreedt het ons niet, dat hier de naam *Jezus Christus* valt. Zeker toen we eenmaal gehoord hadden, dat Johannes de Doper van Hem getuigde (v. 15), was het ons wel duide-lijk, dat het over Jezus moet gaan. Maar die naam *Mozes*...? Dié komt toch, denk ik, voor velen als een ver-rassing.

„In den beginne”, zo was Johannes begonnen. En dan denken wij onmid-dellijk aan Gen. 1, niet aan Ex.?

„Alle dingen zijn door het Woord ge-maakt”: dat leidt onze gedachten toch naar Gods scheppend spreken, toen Hij de wereld formeerde?

„Het licht schijnt in de duisternis”: roept dat niet de herinnering op aan de eerste scheppingsdag?

Wat moet – zo vragen wij ons verbaasd af – ... wat moet in déze context de naam *Mozes*?

Mozes!!!

Dat die naam toch wél op z'n plaats is, blijkt uit het vervolg van Johannes' evangelie. Voortdurend wordt daar namelijk Jezus met *Mozes* in verband gebracht.

Al aanstonds in dit eerste hoofdstuk zegt Philippus tegen Nathanaël: „Wij hebben Hem gevonden van wien Mozes in de wet geschreven heeft” (v. 46). In zijn gesprek met Nicodemus – hfdst. 3 – vergelijkt Jezus zijn eigen kruisi-ging met het omhoogsteken van een slang door Mozes (v. 14).

Om hfdst. 5 zegt Hij tegen de joodse leidslieden: „Uw aanklager is Mozes, op wien u uw hoop hebt gevestigd. Want indien u Mozes geloofde, zou u ook Mij geloven, want hij heeft van Mij geschreven” (vv. 45.46).

En – om maar niet meer te noemen – in 7, 23 horen we Jezus zeggen: „Niet Mozes heeft u het brood uit de hemel gegeven, maar mijn Vader geeft u het ware (!) brood uit de hemel...; en dat brood des levens ben Ik”. Mozes neemt dus in dit vierde evangelie een grote plaats in. Ja, we mogen wel zeggen: het gaat in dit evangelie *vooral* over de verhouding tussen Mozes en Jezus.

(Her)schepping

Zouden wij dan het begin van het Johannes-evangelie misschien ver-keerd hebben gelezen, dat we daarin niet Mozes hebben ontdekt, maar de schepping?

Nu, niet dadelijk verkeerd misschien, maar wel onvolledig. Wij zijn, denk ik, bij Gods *eerste* begin blijven steken. Maar de Heere heeft een *tweede* begin gemaakt: met Israël. En dat deed Hij – evenzeer als zijn werk bij de schepping – door zijn *Woord*; en wel door zijn spreken vanaf de Horeb; door het af-kondigen van zijn wet.

Zeker, er zijn in het begin van dit evan-gelie zinspelingen op de schepping. Maar evenzeer op de *herscheping*, op de wetgeving vanaf de Sinaï. Dat was een zo fundamenteel gebeuren, dat het in het NT bij herhaling gekarakteriseerd wordt als 'de grondlegging der we-reld'². Nu, ook over dát gebeuren spreekt Johannes hier, zij het aanvan-kelijk in bedekte termen.

Licht/leven

Als we namelijk deze inleiding lezen, dan springen twee woorden eruit: *licht* en *leven*. Wel, hoe vaak wordt niet in het OT *de wet* zo betiteld; als 'licht' en als 'leven'? Ik noem u een paar plaat-sen.

U kent ongetwijfeld de woorden uit Ps. 119, 105 „Uw Woord is een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad”. Even verderop in diezelfde psalm (v. 130) lees ik: „Het openen van uw woor-den verspreidt licht”.

Jes. 51, 4 „Een wet zal van Mij uitgaan en mijn recht zal Ik stellen tot een licht.”.

In Deut. 32 beveelt Mozes den Israëlie-ten, dat ze hun kinderen zullen opdra-gen „al de woorden dezer *wet* nauwge-zet te onderhouden. Want dit is voor u geen ledig woord, maar dit is uw *leven* (vv. 46.47).

En dan vooral Spr. 6, 23. Daar hebt u 'licht' en 'leven' bij elkaar: „Want het gebod is een lamp, en de onderwijzing een licht; de vermaningen der tucht zijn een weg ten leven”.

Als Johannes van het Woord zegt (v. 4): „Daarin was leven; ja, dat was hèt leven, het licht der mensen”, dan zullen we dat vooral moeten verstaan als een verwijzing naar de wet van Mozes³.

De weg vinden

Uit de teksten die ik zopas aanhaalde, wordt ook duidelijk, welke *functie* dat woord in zijn hoedanigheid van licht in het mensenleven had. Dat woord, die wet, geeft licht op je *pad*. Het laat je de *weg* vinden naar het leven.

Nietwaar, als je ergens heen wilt gaan,

moet je de weg daarheen weten te vinden. Op klaarlichte dag lukt dat doorgaans wel. Maar als je bij avond of nacht op pad bent, heb je een lantaarn nodig. Anders dreig je te verdwalen; of zelfs te verongelukken. Zeker in berg-achtig terrein, zoals de Israëlieten dat kenden. Juist als je *onderweg* bent, hangt je leven af van het licht dat je hebt.

Op het licht afkomen

Nu, dat het licht ook in deze proloog van het Johannes-evangelie dié functie heeft, wordt duidelijk uit v. 5. De NBG vertaalt daar: „en het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft het niet gegrepen”.

Allereerst even dit: als daar staat '*de duisternis* heeft dat licht niet gegrepen', dan moet u dat zó verstaan: '*de men-sen die in het donker zaten* hebben het licht niet gegrepen'. Zo spreken wij ook wel. We zeggen b.v. „het hele dorp was op de been”; maar we bedoelen: 'alle mēsen uit het dorp waren op de been'. En verder: wat dat 'gegrepen' betreft, we zouden hier nog beter kunnen ver-talen 'aangegrepen' (nl. als houvast) of 'aangeklampt' (nl. om daarbij hulp te zoeken).

U hebt misschien wel eens het orato-tium 'De Jaargetijden' van Josef Haydn gehoord. In het laatste deel daarvan komt een scène voor van iemand die in een winternacht verdwaald is. Hij kan zich niet meer oriënteren. De angst vliegt hem naar de keel. Maar dan opeens ontdekt hij een licht. En dan weet de man niet, hoe hard hij dáárop af moet rennen. Dat is immers een baken, met behulp waarvan hij weer op de rechte weg hoopt te komen.

Zo'n lichtbaken nu was voor Israël de wet van Mozes. Daarom is de wet ook het eerste geweest dat God aan Israël gaf, toen Hij met dit volk een nieuwe start voor de wereld maakte. Juist zoals Hij in Gen. 1 als eerste schepsel het licht schiep. En zo kan Israël niet alleen van de wereldgeschiedenis, maar ook van eigen volksgeschiedenis zeggen: „In den beginnen was het Woord. Dat Woord betekende: licht in de duisternis. dat Woord betekende: leven”. Want bij het licht van de wet kon je de rechte weg, het pad ten leven vinden.

Jezus en de Farizeeërs

Nu zegt Jezus in Mt. 23, 2, dat de Fari-zeeërs zich geïnstalleerd hebben op de kathedra van Mozes. Door hun wets-kennis achtten zij zich, zo zegt Paulus (Rom. 2, 19), „een licht voor hen die in duisternis zijn”.

Maar ook Jézus zegt van zichzelf: „Ik ben het licht der wereld. Wie Mij volgt

zal nooit in het duister wandelen, maar hij zal het licht des levens hebben" (Jh.8, 12). Hij is nog wel het *echte* licht, zo onderstreept Johannes hier in zijn inleiding (v. 9).

En nú begrijpen we, dat Jezus met deze pretentie Mozes – om zo te zeggen – naar de kroon steekt. En tevens, dat hier aanstonds het conflict tussen Hem en de Farizeeërs zich aandient.

In de opbouw van zijn evangelie laat Johannes dan ook heel scherp uitkomen, hoe dat conflict zich toespitst op Jezus' pretentie, dat hij het *licht* is, en dat Hij het *leven* is. Want let u maar eens op: in hfdst. 9 zegt Jezus, als Hij aanstalten maakt een blindgeboren man het licht in de ogen te geven: „Zolang Ik in de wereld ben, ben Ik het *licht* der wereld" (v. 5). En als Hij in hfdst. 11 zich opmaakt Lazarus weer levend te maken, zegt Hij tegen Martha: „Ik ben de opstanding en het *leven*" (v. 25). Welnu, als Hij dan achtereenvolgens niet alleen gezegd, maar ook metterdaad getoond heeft, dat Hij het Licht en het Leven is, dán besluiten de joodse leidslieden meteen Hem te doden (11, 45–53).

De reikwijdte van het Licht

Jezus is – méér dan Mozes – een licht. Dat is het wat Johannes te zeggen heeft. Immers: „Hij was het *waarachtige* Licht, zo schrijft hij in v. 9.

Daarmee is niets kwááds van de wet gezegd. Johannes suggereert daarmee niet: de wet was een *vals* licht. Hij bedoelt: dat was maar een *zwak* licht, enkel een *voorlopige* lamp. In Jezus Christus gaat het *volle* licht op. Hij kan pas *echt* 'het Licht' heten.

Want Jezus verlicht, zo zegt hij (v. 9) ieder mens. Niet alleen den Jood, maar ook den heiden. En daar hebben we dan hetzelfde motief als bij Paulus in Rom. 3. Een motief dat ook Simeon aanroert met een citaat uit Jesaja: „een licht tot verlichting der heidenen".

De essentie van het licht

Het licht dat in Jezus opgaat, heeft dus om te beginnen een *wijder bereik* dan dat van Mozes. Maar daarmee is nog niet alles gezegd van zijn verheven zijn boven Mozes. Hij is ook – zo zegt Johannes in v. 14 – vol van genade en waarheid.

Daar hebben we opnieuw dat begrip 'waarheid', dat we ook in v. 9 al tegenkwamen in de uitdrukking 'het waarachtige licht'. 'Waarheid' is hier dan ook niet een apart iets náást genade. Wij zouden dat kunnen denken, omdat er staat 'genade en waarheid'. Maar dat zal niet de bedoeling zijn. Er staat ook niet – zoals NBG heeft – „de genade en de waarheid *zijn* (meervoud) door Jezus Christus gekomen", maar „de genade en de waarheid *is* (enkelvoud) door Jezus Christus gekomen". Het gaat in 'genade' en 'waarheid' om één en dezelfde zaak. Met de aanduiding 'waarheid' wil Johannes het voorafgaande 'genade' kenmerken als 'het echte': de genade, dát is 'je ware'! Dáárin komt de heerlijkheid van God, die

Jezus heeft meegekregen, pas recht, pas ten volle, aan het licht. Jezus, zo wil Johannes zeggen, was vol van genade en *dáármee van het ware wezen van zijn Vader*. In Hem leren wij God pas kennen *zoals Hij echt is*: als een God van genade.

Het falen van de wet

Nee, van de wet mogen we geen kwaad spreken. Ook Paulus wordt in Rom. 7 niet moe dit te verzekeren. Zij was een *goed* licht, zij wees duidelijk het *rechte* pad. En toch heeft die wet haar doel gemist. „Het gebod dat ten leven was, bleek voor mij juist ten dode te zijn", zegt Paulus daar (v. 10). Dat God zijn Zoon liet geboren worden als mens, dat bewijst, zo zegt hij (8, 3), het falen van de wet. Door ons 'vlees', d.w.z. met behulp van ons natuurlijk vermogen, kon zij niets utruchten. Met ons, *zon-dige* mensen, kon de wet niet uit de voeten.

Nietwaar, je kunt iemand nog zo precies de weg wijzen, waarlangs hij zijn bestemming kan bereiken, als de man niet lopen kan, komt hij er niet. Nu, *ons* onvermogen, de goede weg te gaan, dáárop is de wet stuk gelopen.

Die wet schéén wel een beroep te doen op 's mensen *eigen* kracht. En zó legden de wetgeleerden van Jezus' dagen haar dan ook uit. Vandaar dat conflict tussen Jezus en de Farizeeërs. Maar dat was, zo zegt Paulus in Rom. 3 niet Gods bedoeling met die wet. Nee, de Heere heeft die wet bedoeld, om mij tot het inzicht te brengen: „Maar dat kan ik uit mijzelf niet, want de zonde zit mij dwars". De wet, zo zegt Paulus, brengt ons besef van zonde bij. En zó wil ze ons ertoe brengen te hopen op Gods *genade*.

Nu, die genade, waarnaar de wet het verlangen moest wekken, is in Jezus Christus verschenen, zegt Johannes.

Noten

1 Er is een andere, vrij sterk vertegenwoordigde lezing: „de eniggeboren God". De kwestie, wat de oorspronkelijke versie is, laat ik hier rusten.

2 Zie Opbouw, jrg. 35, blzz. 114, 115 en de daar in de noten 6 en 7 gegeven verwijzingen.

3 C.K. Barrett, *The Gospel according to St John*, London 1962, p. 24, merkt op, dat Johannes weliswaar in mindere mate dan de andere drie evangelisten zich beroept op bepaalde, expliciet genoemde plaatsen uit het OT; maar dat toch zijn denken zozeer doordrenkt is van oudtestamentische thema's, dat deze op vele plaatsen voor wie zorgvuldig leest onmiskenbaar doorschemeren.

4 Deze uitleg wordt bevestigd door wat volgt in 3, 19.20: „En dit is het waarop men veroordeeld wordt: *dat het licht in de wereld gekomen is, en de mensen toch de duisternis liever hebben gehad dan het licht*. Hun praktijken waren nl. slecht. Ieder immers die er kwalijke praktijken op na houdt, moet niets van het licht hebben en *komt er niet op af*; anders zouden zijn praktijken aan de dag komen".

(wordt vervolgd)

Voor de kinderen

Jeannette Westerkamp-Stegeman

Post uit Rwanda

Water

„Moet ik echt mijn voeten niet wassen?" vraagt Jonathan. Hij kijkt een beetje bezorgd naar zijn tenen. Die zijn inderdaad niet erg schoon. „Morgen" zeg ik terwijl ik die voeten niet probeer te zien. „Maar ik vind het een vies idee om zo in bed te stappen" zegt Jonathan. „Toe, zeg ik, anders ben ik altijd degene die moet zeuren over voeten wassen en dan vind jij het niet nodig. Sla het nu gewoon een keer over." Het is een rare situatie. Hebben jullie ook wel eens zoiets meegemaakt dat je je niet mocht wassen? Raad eens wat de reden kan zijn, en dan luister je verder om te horen of je het goed hebt.

„Moet ik wel tandenpoetsen?" vraagt Gersom. „Ja hoor, er is nog wat drinkwater in de fles" zeg ik „kom maar gauw" „Kan ik mijn voeten niet met drinkwater wassen?" begint Jonathan weer die zich als maar viezer gaat voelen hoe langer hij erover nadenkt. „Hou erover op, zeg ik nu een beetje ongeduldig, kijk eens hoeveel drinkwater er is. Net genoeg voor het tandenpoetsen vanavond en morgenochtend. We gaan morgen meteen naar het meer en dan wassen we uitgebreid en halen meteen water." Ja, zo zit het: de waterpomp is kapot, er komt geen drupje water uit de kranen. En het heeft al een tijd niet geregend, er komt ook geen drupje uit de grote regentonnen die buiten staan. Er is water genoeg in het meer, maar wij logeren boven op een hoge heuvel. We zijn een paar dagen bij vrienden. De vader werkt in het ziekenhuis dat ook op de heuvel ligt. Daar is ook geen water, wat lastig allemaal.

Het is de volgende morgen. Bij jullie is het winter en koud vlak voor oudejaars, maar wij eten buiten. Het begint al lekker warm te worden. We kijken naar het meer. Daar beneden ligt het te schitteren in de zon. Aan de overkant zijn nijlpaarden. We kunnen ze van hieraf niet zien, maar wel af en toe horen. Het is werkelijk een enorm meer, we kunnen niet eens zien waar het begint en ophoudt. Vooruit we gaan erheen, we gaan ons eens lekker wassen in die grote watermassa. Zeep mee en handdoeken en een jerrycan om water in mee te nemen. We zijn niet de enigen met dat idee.

Als we de heuvel afrijden komt er een grote wagen achter ons aan vol jerry-cans. Die gaat water halen voor het ziekenhuis en voor de andere huizen op de heuvel. Wij hebben maar geluk met onze auto's. We komen allemaal mensen tegen die water omhoog dragen. Sommige mensen hebben niet eens een jerrycan, ze lopen met twee flessen. Die moeten dus zo weer terug om nieuw te halen. Het is echt een werkje voor kinderen, de weg is vol waterdragertjes. Het meer is groot maar je kunt niet overal bij het water komen. We rijden naar een open plek. Er staan al een heleboel mensen. Sommigen wassen hun kleren, anderen staan zichzelf in te zepen. Maar zodra wij om het hoekje verschijnen houdt iedereen op om naar ons te kijken. Leuk hoor als je je ook eventjes wilt wassen. De kinderen trekken hun kleren uit, ze hebben hun zwembroek thuis al aangetrokken, en springen in het water. Wij gooien ze de jerrycans achterna. Het wordt een heel spel. De jerrycan drijft, maar als je erop gaat zitten komt de opening onder water en loopt het ding vol. De wagen met ziekenhuisjerrycans ik ook gearriveerd het is een spel zonder einde. Het moeilijkste is om de volle jerrycans op de kant te krijgen. Een grote rwandese jongen springt ook in het water, eerst speelt hij even mee, dan gaat hij zich wassen met een stuk zeep. „Hé roepen onze kinderen, niet hier, al die zeep komt in het water!” Maar de jongen lacht ze uit. Hij spuugt in het water. Nu wordt het een heel ander spelletje. Jonathan en Maathijs zwemmen al verder het meer in met de jerrycans om ze te vullen in zo schoon mogelijk water. Na een hele tijd is alles vol. Er staan nu heel veel mensen te kijken en te wassen. We gaan naar huis. In de auto roep ik opeens: heb je je voeten nou gewassen Jonathan?” „Oh nee, zegt hij, ik vond het water te vies”. „Dan moet je straks ook maar niet eten, zeg ik vrolijk, want met dit water koken we ook.”

A. Troost, Amsterdam

Kritiek op art. 1 van de Nederl. Geloofsbelijdenis

De belijdenis van Gods bestaan

In onze kerken is er officieel geen spoor van onenigheid of meningsverschil omtrent het echt bestaan van God. Als een individuele broeder of zuster daar wel mee tobt, wordt dat als kerkelijk-abnormaal ervaren. Dus kan ik ook met enige vrijmoedigheid wat kritiek oefenen op artikel 1 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis waarin wij ons geloof inzake het bestaan van God belijden.

De kritiek die ik bedoel gaat immers niet zozeer over de eigenlijke geloofsinhoud die wij belijden, maar meer over de bewoordingen ervan, over de vorm, over de taal. Maar toch, er is meer aan de hand dan alleen de taal. Het gaat ook om *filosofische en theologische achtergronden van bepaalde manieren van uitdrukken*. Want het zou wat kinderachtig zijn om over een ouderwets woord dat in onze spreektaal niet meer voorkomt te vallen of daarover moeilijk te doen. In die zin gaat het dus niet maar om woordjes. Al zijn de juiste bewoordingen en uitdrukkingen voor ons geloof en voor ons kerkelijk leven niet altijd het belangrijkste, zij zijn ook weer *niet zonder betekenis*. Omdat de woorden van onze confessies veel te maken hebben met de theologie van de opstellers, kunnen de door mij te bespreken uitdrukkingen wel van belang zijn voor eventuele correcties op de onder ons gangbare *theologie*. En dat is *indirect* weer van belang voor de gemeente, want kerk en theologie hebben op verschillende manieren wat met elkaar te maken.

Twee opschriften boven art. 1 Ned.Gel.Bel.

Voor mijn betoog maak ik gebruik van twee uitgaven van de Ned.Gel.Bel. De eerste is de uitgave van *'De Drie formulieren van eenigheid'*, verzorgd door A. Kuyper. Dat is in de gereformeerde wereld de klassieke standaarduitgave. De tweede die ik gebruik is die van het (vrijgemaakte) *Gereformeerd Kerkboek*. In beide uitgaven hebben alle artikelen van de Ned.Gel.Bel. een opschrift gekregen, om kort aan te duiden waarover het in elk artikel gaat. Deze opschriften zijn niet oorspronkelijk, maar een privé maaksel van wie zo'n uitgave verzorgt. Dat was in de editie van Kuyper duidelijk, want hij plaatste elk opschrift tussen vierkante haken. De vrijgemaakte uitgave doet dat niet, en zou daardoor het misverstand kunnen suggereren dat deze opschriften tot de eigenlijke confessie zelf behoren. Belangrijk is dat verschil echter niet. Maar waarom zet het 'Ger. Kerkboek'

boven artikel 1 het opschrift: 'De enige God', terwijl de klassieke uitgave van Kuyper hier heeft '[Dat er een enig God is]'? De redenen voor deze wijziging zijn mij onbekend, ik kan slechts een vermoeden hebben en mijn eigen keuze straks argumenteren. Om nog te noemen redenen geef ik beslist de voorkeur aan het vrijgemaakte opschrift.

De belijdenis gewijzigd

Veel meer opvallend is de verandering in het begin van dit artikel zelf. *Kuyper* (of eigenlijk F.L. Rutgers, wiens tekst door Kuyper na de tiende editie werd overgenomen sinds 1897) vertaalde als volgt: „Wij geloven allen met het hart en belijden met de mond, dat er is een enig en eenvoudig geestelijk wezen, hetwelk wij God noemen: enz.” *Het Ger. Kerkboek* heeft als eerste zin van artikel 1: „Wij geloven allen met het hart en belijden met de mond, dat er één God is, een geheel enig en éénvoudig geestelijk wezen”. De belijdenis is hier dus een ietsje gewijzigd. De woorden 'hetwelk wij God noemen' zijn weggelaten.

Naar ik meen is deze weglating een verbetering. Maar erg gelukkig ben ik er nog niet mee. Want al ben ik het natuurlijk geheel eens met wat de kerk hier bedoelt te belijden, m.i. moeten we niet over God spreken als over een 'wezen', en nog wel een 'geestelijk wezen', waaraan wij de naam 'God' geven. Strikt en letterlijk genomen, en helaas ook historisch juist, wordt God hier filosofisch ingedeeld bij de 'wezens', en dan meer in het bijzonder bij de 'geestelijke wezens'. Het is zeer dubieus of men zich daarvoor kan beroepen op Joh. 4:24, waar inderdaad staat 'God is geest'. Het woord van *Christus in Joh. 4* is niet en bedoelt niet te zijn de vertolking van een filosofische theorie over wat de eigenschappen zijn van 'geestelijke wezens', met de conclusie dat God daar dus ook onder valt.

Daarentegen moeten we de uitdrukking van de *confessie* dat God 'een geestelijk wezen' is, wel verdenken van de bedoeling een *theologische* uitspraak te zijn, waarin dan onbedoeld een akelige scheut filosofie meekomt. Zeker, de bedoeling was goed. Die was namelijk om o.a. bepaalde materialistische opvattingen over God te weren, want in de eerste eeuwen van de kerk kwamen die inderdaad wel voor. Men nam echter helaas de spreekwijze van heidense filosofen over, en in die eigentijdse taal en (vooral) vanuit een eigentijdse theoretische probleemstelling pro-

beerden de kerkvaders en vele latere theologen, ook in de Reformatietijd, onder woorden te brengen 'wat wij met het hart geloven'. Het 'belijden met de mond' gebruikte daarvoor echter meermalen niet de taal van 'het geloof des harten', maar een minder geschikte filosofische manier van spreken. Mogelijk dat de vrijgemaakte vertalers dat enigszins hebben aangevoeld.

'Hetwelk wij God noemen'

Deze woorden heeft het vrijgemaakte Geref. Kerkboek dus weggelaten. Om de zaken niet nodeloos gecompliceerd te maken, laat ik nu de oorspronkelijke Franse tekst buiten beschouwing. Daaraan zijn wij in Nederland niet kerkelijk gebonden. Maar alleen al de zojuist geciteerde toevoeging bij dat 'geestelijk wezen', nl. de woorden '*hetwelk wij God noemen*', verraaft duidelijk dat hier wel een belijdende gelovige aan het woord is, maar dan iemand die gebruik maakt van een afstandelijke, theoretische denkhouding en objectiverende spreekwijze. Zo spreken wij in het actuele *geloof* niet over onze God. Wij gaan *in de actualiteit van ons geloven* niet filosoferend uit van het bestaan van geestelijke wezens die anders zijn dan stoffelijke wezens, en waartoe wij dan ook God rekenen (naast engelen en duivelen bijvoorbeeld). Wij zeggen ook niet dat wij dan één van die geestelijke wezens God noemen. Nog afgezien van de terminologie is dat een nogal afstandelijk en objectiverend gepraat. Wij hebben immers niets te benoemen, wij verzinnen de naam 'god' niet die 'wij' dan aan 'een' geestelijk wezen zouden geven, aan één van 'de geestelijke wezens' die wij kennen. Dit is ook niet de praktische taal van het dagelijks leven. Als iemand mij zou vragen of ik getrouwd ben dan antwoord ik ook niet: ja, en wel met een tweeënig stoffelijk wezen (zonder veren) dat ik een vrouw noem en die tal van goede kwaliteiten heeft: een goed verstand, geduldig, etc. etc.

God is geen 'probleem'

Zo is ook God zelf of zijn bestaan geen 'probleem' waar je over kunt discussiëren en theoretiseren, dat je kunt onderzoeken of definiëren of 'bewijzen' en waarover je een 'mening' mag hebben, naast andere 'meningen'. Het zgn. 'probleem of er een god bestaat' is een typisch rationalistische camouflage van gebrek aan een waar geloof. Zo hebben wel de heidense filosofen van Griekenland over hun god of goden gesproken. *Xenophanes* (zesde eeuw v. Chr.), de uitvinder van de wetenschappelijke theologie, heeft dat inderdaad zo gedaan. Over hem later nog wel wat meer. Tegenwoordig noemt men die stijl van theologiseren 'objectiverend spreken', d.w.z. een ding, een object, maken van datgene waar je over praat. Je spreekt dan afstandelijk vanuit een 'toeschouwershouding', niet vanuit een persoonlijke en existentiële liefdesrelatie.

Over het bestaan van God

Een tweede punt is hier de vraag of wij met artikel 1 van onze belijdenis *bedoelen* een antwoord te geven op de vraag of er wel 'een' God bestaat. Dat was voor het geloof van joden en christenen nooit een echte vraag. Zij geloofden gewoon in God en dat hield natuurlijk in dat zij ook geloofden dat God er is, dat Hij 'bestaat'. Maar in het geloof staande en levende, kan men daar geen punt van maken, geen vraagpunt en geen twistpunt. Dat deden de vroege heidense filosofen van Griekenland wel. En sindsdien is het in onze Westerse cultuur een erkend filosofisch of theologisch '*probleem*' geworden, de vraag of er 'een' God bestaat en, zo ja, of en hoe je dat kunt '*bewijzen*'. Pas in de laatste eeuwen werd dat ook een praktische levensvraag voor grote delen van de gesecculariseerde bevolking. Maar deze discussies, als ze tenminste in ernst gevoerd worden, staan buiten de actuele en liefdevolle geloofsverbondenheid met God. In deze verbondsrelatie met God komen zulke vragen niet op. Tenzij bij een individuele aanvechting van de duivel. Zo kan ook in een goede huwelijksrelatie niet serieus de vraag overdacht worden: bestaat mijn partner eigenlijk wel? en hoe kan ik dat bewijzen? Maar goed, tegenover mensen die daar wel een probleem van maken, kunnen we met dit artikel *belijden* dat wij inderdaad zomaar geloven dat God er is en dat wij in Hem geloven, met Hem verbonden zijn, Hem lief hebben, enz. Daarom is het vrijgemaakte opschrift m.i. beslist te verkiezen boven dat van Kuypers, waaraan een sterk theoretisch luchtje zit. Met deze belijdenis bedoelt de Kerk niet, althans niet primair, in te gaan op het '*probleem*' of er wel 'een God' is, om dan vervolgens als stelling te poneren dat er inderdaad 'een God bestaat'. Het is begrijpelijk dat er in de loop der eeuwen, met name ook in onze eeuw, heel wat theologen zijn geweest die eigenlijk heel dit eerste artikel wel uit de belijdenis wilden geschrapt zien. Soms hadden ze daarvoor m.i. goede gronden, soms ook niet. Maar dat kan hier blijven rusten. M.i. hoeft het niet geschrapt te worden, maar behoeft het wel een betere redactie.

Het verschil tussen de twee opschriften

Na het zojuist gezegde kan ik het eerder signaleerde verschil tussen de twee genoemde opschriften wellicht verklaren. Kuypers opschrift 'Dat er een eenig God is' kan suggereren dat het in dit artikel gaat om een 'probleem' nl. om de vraag of er 'een god bestaat'. Daartegenover luidt het opschrift van het Geref. Kerkboek simpel: 'De enige God'. Hier geen problematiek over het bestaan van God, maar hier belijdt de gelovige met de kerk *geheel onproblematisch* zijn/haar geloof in 'de enige God'. Dat doet mij denken aan iets dergelijks in de Catechismus, zondag 8. Daar

wordt gevraagd waarom wij spreken over God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, als er toch maar één God is. Het antwoord is dan niet een moeilijk betoog, maar haast kordelig kort: „Omdat God zich alzo in zijn Woord geopenbaard heeft”. Daarom, en nergens anders om. Punt uit. Geen verhaal over drie en één, en hoe dat kan, en over het probleem of dat niet onlogisch is of tegenstrijdig. Niets daarvan. Zó is God nu eenmaal: één God: Vader, Zoon en Heilige Geest. Halleluja.

'Een enig wezen'

Zoals al eerder gezegd, we willen niet muggenziften of vallen over een woord. Zo bezien kan men met wat goede wil vrede hebben met de hier bovenstaande uitdrukking, al vind ik het persoonlijk wat oneerbiedig over God objectiverend en theoretiserend te spreken als over 'een wezen dat zus en zo is'. Maar goed, de bedoeling is kennelijk om te belijden dat God als God *alleen* is, er zijn er niet meer. De 'andere goden' waarover de Schrift serieus spreekt, bijv. in het eerste gebod, en in heel het Oude Testament, zijn *eigenlijk* geen goden, het zijn af-goden, mensenverzinsels, 'projecties'. Als zodanig kunnen ze echt wel machtig zijn en wat doen. Zij leiden met grote kracht af van de enige ware God. Zij zijn surrogaat-goden die trekken van overeenkomst hebben met een heleboel andere goden, waartoe de heidenen dan ook nog wel de God van Israël wilden rekenen. Veel moderne, soms ex-orthodoxe, 'godgeleerden' spreken tegenwoordig ook zo over God: Hij zou eigenlijk hoofdzakelijk een product van *onze* 'ervaring' zijn, waarachter misschien wel 'iets' bestaat, dat men dan desgewenst wel 'een geheim' kan noemen, een verklaring voor onze ervaring.

'Een éénvoudig wezen'

Men kan met wat goede wil best een historisch besmette term aanvaarden in de geloofsbelijdenis. Het wordt echter al wat anders als er ook nog bijgezegd wordt: een 'éenvoudig' wezen. Het Geref. Kerkboek plaatst zelfs nog een accent op dit woord: éénvoudig. Wat zou de bedoeling van de *gemeente* kunnen zijn, met deze belijdenis? Op z'n gunstigst dit, dat men hier denkt aan Jac. 1:5 waar ook sprake is van eenvoudigheid bij God, maar dan van een zgn. 'morele eenvoud'. Toch ligt de zaak in werkelijkheid niet zo onschuldig. Er zit een theologische en filosofische geschiedenis aan deze uitdrukking. Dat God een enig God is, was al eerder gezegd. In de vrijgemaakte uitgave staat zelfs: 'een geheel enig...wezen'. Een herhaling hiervan zal dus niet de bedoeling van de uitdrukking 'éenvoudig' geweest zijn. Het zou een overbodige doublure zijn. Nee, gezien de geschiedenis van de theologie is er beslist sprake van een welbewuste toevoeging: er is niet alleen een enige God, maar die enige God is ook 'een-

voudig', en wel in 'ontologische' zin. Naar mijn overtuiging weet de kerkelijke gemeenschap (een paar geleerden uitgezonderd) niet, en kan zij ook niet weten, wat hiermee bedoeld is. Het 'Geref. Kerkboek' zet bij dit woord een noot, met verwijzing naar Joh. 4:24. Daar staat: „God is geest en wie Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en in waarheid”. Geen woord dus over 'de eenvoudigheid' van God. En de enige tekst in de Bijbel die de eenvoudigheid Gods wel noemt, wordt in het Geref. Kerkboek niet als 'bewijstekst' aangehaald. In historisch opzicht terecht, zoals we straks zullen zien.

De oorsprong van de 'eenvoudigheid' in artikel 1

Wanneer we in de theologische vakliteratuur nazoeken wat met deze 'eenvoudigheid' van God bedoeld kan zijn, dan komen we al spoedig tot de conclusie dat hier een filosofische kwestie op de achtergrond aan het werk is. Het is een punt dat al door de eerste (heidense) theoloog, nl. *Xenophanes* (plm. 570-470 v. Chr.), aan de orde is gesteld. Deze dichter/filosoof bespote de traditionele goden van zijn tijdgenoten, die z.i. veel te veel leken op de mensen zelf, ook met hun immorele gedrag. Nee, hij dacht veel verheven over de goden. Hij ging een lijst opstellen van de eigenschappen die 'een' god moest hebben, om als een echte god te kunnen worden beschouwd en vereerd. O.a. *bedacht* hij dat een echte god niet 'samengesteld' kan zijn, zoals stoffelijke dingen samengesteld zijn uit onderdelen. Een 'echte god' moest dus 'éénvoudig' zijn. Daarom moest hij behoren tot de onstoffelijke, geestelijke wezens, die niet samengesteld zijn uit onderdelen. Ook niet uit een aantal verschillende eigenschappen. Daarom kon hij ook van god zeggen dat hij o.a. 'een en al denken' was!

Veel latere, ook christelijke, theologen bleken lang niet ongevoelig voor dat denkmonster. Aristoteles noemde god ook 'het denken van het denken' en zijn invloed in de christelijke theologie is, zoals algemeen bekend, zeer groot geworden, uiteraard met veel 'correcties en aanvullingen'.

Na *Xenophanes*, toen de Griekse filosofen in de werkelijkheid gingen onderscheiden tussen 'wezens' en hun 'eigenschappen', pasten ze dit ook toe in de theologie, die toen nog beschouwd werd als 'meta-fysica', het eerste of hoogste deel van de filosofie. In een echte god mochten er dus geen samenstellingen zijn, niet van stof en geest, ook niet van wezen en eigenschappen. Een god zou éénvoudig moeten zijn. Alles wat hij *hééft* aan vermogens en eigenschappen *is* hij, en is hij *totaal*.

Blijvende invloed van de filosofie

Vanuit dit begin der theologie bij de heidense dichter/denker *Xenophanes*, is deze idee van de eenvoudigheid

zakelijk, en meestal ook letterlijk, in de christelijke theologie overgenomen en blijven voortbestaan. Ook in de orthodoxe gereformeerde theologie. Uiteraard met de allerbeste en vrome bedoelingen om allerlei vroegere en tegenwoordige ketterijen te kunnen weren.

Wie de onverkwikkelijke geschiedenis van de theologie inzake de zogenaamde eenvoudigheid Gods wil lezen, kan uitvoerig terecht bij de vierdelige toelichting op de Nederlandse Geloofsbelijdenis van A.D.R. Polman (plm. 1949) en ook in de Geref. Dogmatiek van H. Bavinck, deel II, blz. 87 ev, 96 ev. en 144 ev. Ook Bavinck en Polman sloten zich onkritisch aan bij deze traditie. Allerlei niet-orthodoxe theologen zoals Remonstranten, Schleiermacher, veel half-orthodoxe Lutheranen, en vele vrijzinnigen, hadden al vroeg in de gaten „dat er van de simplicitas Dei (= de eenvoudigheid Gods) geen jota stond in de Schrift, dat ze louter metafysische leer was en volstrekt niet noodzakelijk te geloovent”. Aldus geeft Bavinck zelf (a.w. II, 146) het standpunt weer van de Remonstranten. Voor hem was dit een ketterij. Zelf zou ik het met dit standpunt van de Remonstranten van harte eens zijn, als ik niet wist dat zij tegelijk met o.a. deze *op zichzelf juiste* opvatting, allerlei andere onbijbelse ideeën wilden doordrukken.

Schriftbewijs

Opvallend is dat de vrijgemaakte uitgave, die in de confessie met cijfertjes vele verwijzingen naar schriftplaatsen heeft ingelast, bij de besproken uitdrukking helaas verwijst naar Joh. 4:24, waar met geen woord sprake is van de eenvoud Gods. Maar, zoals reeds opgemerkt, men verwijst *niet* naar de enige plaats in de Schrift waar wel gesproken wordt van de eenvoudigheid Gods, nl. Jac. 1:5.

Dat weglaten van deze verwijzing is historisch gezien volkomen terecht. De Schrift spreekt in de genoemde plaats van God die 'eenvoudigweg en zonder verwijt' wijsheid geeft aan wie Hem daarom vragen. Deze eenvoud heeft inderdaad *helemaal niets* te maken met de eenvoudigheid die artikel 1 van de confessie helaas bedoelde: de zijnseenvoudigheid uit de theoretische ontologie (= zijnsleer).

Gelukkig kan ik hieraan toevoegen, dat wij als kerkleden ook *niet gebonden* zijn aan eventueel slechts wetenschappelijk vast te stellen historische *theologische* bedoelingen van de opstellers der Confessie. Daarom kunnen wij met vrijmoedigheid de eenvoud Gods belijden naar Jac. 1:5, waar we lezen dat God ons gebed 'eenvoudigweg en zonder verwijt' verhoort. Dat was inderdaad niet bedoeld door de opstellers van die belijdenis. Wij lezen de belijdenis echter in het licht van de Schrift, en niet andersom. Niet de oorspronkelijke bedoeling der opstellers is kerkelijk bindend, maar de tekst zelf, en die in het licht van de Schrift.

Wilma, Jezus leeft.

herdruk van geschrift uit 1934
27 blz., f 4,25
ISBN

Uitg. C. van Baardewijk, Prentsnijdershorst 204, Apeldoorn (tel. 418607)

A. Th. Boone en J. van Ekeris, Zending tussen woord en daad.

Twee hoofdstukken uit de geschiedenis van gereformeerd pietisme en zending.
99 blz., f 32,50
ISBN 9061402921
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen (i.s.m. St. Studie der Nadere Reformatie)

Jan Monsuur, De rode steen.

Jeugdboek
186 blz., f 19,90
ISBN 9061403324
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Ds. J. van Amstel, Echt geloven.

104 blz., f 14,50
ISBN 9060479572
Uitg. Oosterbaan en Le Cointre, Goes

Baroech Maoz, (red. en inl. drs. R. ter Beek)

Vervolg en vernieuwing.
Een joods-christelijke visie op het evangelie in oud en nieuw verbond.
168 blz., f 25,50
ISBN 9060479564
Uitg. Oosterbaan en Le Cointre, Goes

Dr. M. te Velde, Gemeenteopbouw-2.

Bijbelse basisprincipes voor het functioneren van de christelijke gemeente.
134 blz., f 18,75
ISBN 9060159195
Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Dr. M.J. Mulder, Hooglied.

Een praktische bijbelverklaring. (Tekst en toelichting)
77 blz., f 18,50
ISBN 9024268257
Uitg. J.H. Kok, Kampen

Mies Vreugdenhil, Een nieuw begin voor Saskia.

Jeugdboek.
156 blz., f 24,50
ISBN 906140262x
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Ron Schröder, Marianne Busser (teksten), Jean Dorémi (muziek), Twintig nieuwe dierenliedjes.

29 blz., f 14,50

ISBN 9029710659

Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

Carol Watson, Dank u wel, Heer.

365 kindergebeden voor vandaag en iedere dag.

160 blz., f 27,50

ISBN 902971056x

Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

C. van der Leest, Dienstvaardig (II),

de werkwijze van ouderlingen en diakenen. (tweede druk)

157 blz., f 24,75

ISBN 9060157931

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

E.W. van der Poll (e.a.), Gemeenteopbouw (2).

Soteria, 9e jaargang no. 1.

96 blz., f 12,50

ISBN 9071864383

Uitg. Merweboek, Sliedrecht

Dr. J. Stolk (eindred.), Rond de geboorte.

Serie: Christelijke opvoeding.

127 blz.

ISBN 9050302157

Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

gepreek is gapend vervelend. De liturgie heeft niets verrassends. We kennen de gang van zaken: we laten de kerk niet helemaal los. Maar dat we er iets in zien, dat zou een misverstand zijn. Laten de ouders in dit klimaat denken. Ze hoeven het niet eens te zeggen. De kinderen hebben dan al lang door, dat ze van de kerk niets te verwachten hebben.

De kerk, dat bent u

Niet de stenen of de muren vormen de kerk. Maar de kerk wordt gevormd door levende stenen, door levende leden, die van het evangelie iets hebben verstaan omtrent zichzelf, omtrent God en omtrent de wereld. De algemene hedendaagse religiositeit, die hoe langer hoe meer de mensen schijnt aan te trekken, werkt bedrieglijk. Ze rekent niet met een van de meest onomstotelijk vaststaande zaken, dat een mens bekeerd moet worden. Dat betekent dat een mens moet sterven voordat hij dit leven verlaat. En het wil ook zeggen, dat niemand ook maar iets van een koninkrijk kan zien, wanneer hij niet een ander, een nieuw leven ontvangt. Waar dit evangelie wordt ingeruild voor enkele onzen religiositeit, of zelfs voor enkele kilo's zichzelf behagende spiritualiteit, daar is het geen wonder, dat de kerk nietszeggende is geworden. „Deze rede is hard”. Zodra dat gezegd wordt is het mogelijk dat het evangelie geklonken heeft. Wie daar tegen verzet aantekent mag weten, dat het de meest natuurlijke reactie is. Maar hij moest ook nooit vergeten, dat het evangelie spreekt van wonderen aan mensen, die niet geloven kunnen of willen.

Geloofsoverdracht door middel van de kerk

Overdracht gebeurt altijd op de manier van de traditie. Zonder de Geest is die traditie dood. Ze blijft dat eveneens, wanneer de Geest niet de zaken doorgeeft, die ouders aan kinderen niet kunnen overdragen. In die geloofsoverdracht door middel van de Geest neemt de kerk, naar Gods welbehagen een zeer belangrijke plaats in. Al de traagheid, die we vandaag links en rechts zien; al de verveling, al de gezapigheid, die zich in de gemeenten nestelt, komt voort uit een volslagen gebrek aan het primaire gegeven, dat het de HERE behaagt om door de dwaasheid der prediking zalig te maken, die geloven. De redelijkheid van de kerkgang wordt niet bepaald door onze visie, door onze ervaring, maar door het geloof in de goddelijke wijsheid, die gewild heeft om ons langs deze weg te brengen in het Vaderhuis. Het massale gemopper op de kerk, waar de dominees soms een handje helpen, kan dit onloochenbare gegeven niet ongedaan maken. Het is evenwel beter te gehoorzamen aan Gods weg van het heil. Dat is ook: respect te hebben voor de kerk.

Dit artikel is van de hand van Prof. Dr.

W. van 't Spijker, hoogleraar aan de Theol. Universiteit van de Chr. Geref. Kerken te Apeldoorn. Wij knipten het uit het bekende weekblad; 'DE WEKKER'. Wat Prof. van 't Spijker te berde brengt spreekt ons aan. Daarom geven we het in deze rubriek graag een plaats!

Enschede

O. Mooiweer

Boekbespreking

H. Algra, Den Helder

Niemand leeft voor zichzelf

Geruime tijd geleden verscheen in de Alpha en Omega-Reeks het 12e deeltje, met als titel 'Niemand leeft voor zichzelf'. De brochure gaat over zelfdoding en is van de hand van mevrouw H.A. Schouwstra-Jonker uit Apeldoorn.

De schrijfster heeft de brochure in de vorm van een brief aan jongeren geschreven. Daarmee maakt ze het zichzelf niet gemakkelijk. Nog moeilijker wordt het, als we bedenken dat het een complex en gevoelig onderwerp betreft. Door de vele aspecten die een rol spelen, komt de lijn van het betoog in deze vorm niet altijd even helder uit de verf. Positief is, dat het deeltje in heel eenvoudige bewoordingen is geschreven.

Er worden in de brochure zaken genoemd die zeker het overdenken waard zijn. Het is goed als jongeren zich op de hoogte stellen van dit onderwerp en vooral als ze dit doen vanuit een christelijke achtergrond. In onze tijd wordt immers vaak gezegd dat de mens zelf over zijn leven mag beschikken? Eigenlijk laat men met deze onbijbelse houding depressieve mensen in de kou staan. Aan de andere kant is er (vooral in het verleden) te gemakkelijk in veroordelende zin gesproken over mensen die een einde aan hun leven maakten. De schrijfster wijst in dit verband terecht de visie af van suicide als 'kroon op een bedorven leven'. Ze citeert een kernachtige uitspraak van Prof. Douma: „we weten niet wat er zich in de laatste momenten van een mens afspeelt, we moeten naar iemands hele leven kijken”. Mevrouw Schouwstra gaat in de brochure in op de betekenis van het geloof en de noodzaak om te proberen God in het leven te aanvaarden, op mensen in de Bijbel die de hand aan zichzelf geslagen hebben en op de rol van de christelijke gemeente voor mensen die zich wanhopig en eenzaam voelen. Te denken valt ook aan de voorbede van de gemeente wan-

Persschouw

Marginaal?

Kerkelijke betrokkenheid

Eén van de obstakels op de weg naar een volwassen geloof is voor velen de kerk. Zij vervult dikwijls de rol van naamloze collectief, dan dient om depressies te verklaren en om eigen zwartgalligheid te spuien. Soms denkt men, dat de kerk beslist uitgevonden zou moeten worden, als ze er al niet was, om het mensdom te dienen ter vereffening van onbetaalde rekeningen. Het doet een mens goed wanneer hij eens ongeremd kan mopperen. Neem daarvoor de kerk. Dan hoeft men nog niet eens speciaal de dominee, de ouderling of de gelovige buurvrouw te bedoelen. Het anonieme van het kerkbegrip heeft voor velen de aantrekkelijkheid dat het onbestemde onbehagelijksgevoel zich kan afreageren. De kerk heeft het laten zitten toen de arbeidersbeweging opkwam. De kerk heeft geen antwoord gegeven op de vragen van de Verlichting. De kerk heeft niets te bieden aan de intellectuelen. De kerk heeft van echte kunst geen lor verstand. Het

neer iemand zelf in het donker de woorden niet meer vinden kan. Mensen kunnen zo depressief zijn, dat God voor hun gevoel nergens meer is. Geheel terecht wordt opgemerkt dat goede raadgevingen of het noemen van Bijbelteksten dan averechts kunnen werken.

De auteur gaat ook in op het karakter van de mens. Ze schrijft dat God ons niet vanwege onze boze gevoelens wegstuurt. Toch zou aan dit aspect meer ruimte besteed mogen worden. Ik zeg dit omdat er ook kwetsbare jongeren zijn die hun gevoelens a.h.w. inslikken, waardoor een depressie uitgelokt kan worden. Ook sommige andere thema's worden in de brochure onderbelicht (bv: depressies 'van binnenuit', hulp aan nabestaanden van iemand die suïcide heeft gepleegd). Voor jongeren die vanuit een christelijke visie iets meer willen lezen over dit onderwerp staan er goede suggesties in de brochure. Jammer is dat de boekenlijst en de adressen voor hulpverlening erg beknopt zijn gehouden. De prijs is bijzonder laag: f 3,30, inclusief porto.

H.A. Schouwstra-Jonker: Niemand leeft voor zichzelf. Alpha en Omega-Reeks 12. Te bestellen door f 3,30 over te maken op bankrekening 69.20.60.316 t.n.v. C. en E.J. van Baardewijk, Apeldoorn; gironummer NMB-bank is 82 63 19.

Wingewest of broederland?

Ervaringen met ontwikkelingssamenwerking in Tanzania.

Het Christelijk studiecentrum ICS geeft jaarlijks een 3-tal cahiers uit, waarin de resultaten van studiekringen tot uitdrukking komen.

Voor me ligt CAHIER 12 van december 1990. Daarin zijn 8 bijdragen opgenomen, die ons de problematiek van de ontwikkelingssamenwerking verduidelijken en concreet maken, zij het enkel over Tanzania (Afrika).

Het gaat hier dus niet om de ontwikkelingshulp en zeker niet om het daarmee gemoeide geld, althans niet in de eerste plaats. Mensen, die in Tanzania jaren lang hebben gewerkt vertellen daarover en ze trachten vanuit hun (kleine) taak de grote lijnen te laten zien van de te geven steun Tanzania is het land waarover Julius Nyerere de scepter zwaaide. Hij had inzicht in de problematiek en wilde door het toepassen van socialistische opvattingen die verwezenlijken. Helaas moest hij in 1985 het veld ruimen voor Oscar Kambono. Helaas, want het land zat onder de schulden, het bestuur was niet krachtig meer en had ook geen duidelijk program; de bevolking was de vele veranderingen meer dan moe. Van die ervaringen geven de bijdragen in dit cahier een beeld. Ieder die geïnteresseerd is in de ontwikkelingen, die in de landen van Afrika aan de gang zijn, heeft hier een goede, eenvoudige handleiding. Je behoeft

maar namen te wijzigen om te weten hoe het in andere landen van de derde wereld gaat.

Voorburg, M. de Jonge

Ned. Geref. Kerk van Doetinchem/Velp

De kerkdiensten zijn gewijzigd en worden nu als volgt gehouden: 9.30 uur in de 'Beukenhof' te Velp en 18.30 uur in het 'Anker' te Doetinchem.

Landelijke ouderlingenconferentie

Er komt een derde landelijke ouderlingenconferentie. Deze zal worden gehouden op zaterdag 23 mei a.s. in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan 65 te Utrecht. De kerk staat in de wijk Tuindorp-oost en is met openbaar vervoer te bereiken:

- van het NS-station Overvecht met buslijn 8
- van het Centraal station met buslijn 8 richting Overvecht.

In beide gevallen uitstappen bij het winkelcentrum 'De Gaard'.

Het onderwerp zal zijn: 'Ethische Vragen'.

Ds. G. van den Brink, Ned.Geref. emeritus-predikant te Veenendaal en drs. Born, Chr.Geref. legerpredikant te Amersfoort zijn de inleiders.

Ds. Van den Brink en drs. Born hebben aandachtspunten beschikbaar gesteld, m.b.t. hun benadering van het onderwerp. Deze punten zullen voor deelnemers verkrijgbaar zijn op 23 mei a.s. vóór aanvang van de conferentie.

Het programma van de conferentie ziet er als volgt uit:

- Van 9.30 uur af ontvangst met koffie.
- 10.15 uur opening.
- 10.30 uur inleiding ds. Van den Brink.
- 11.15 uur koffiepauze.
- 11.30 uur inleiding drs. Born.
- 12.15 uur lunchpauze en indienen van schriftelijke vragen.
- 13.30 uur discussie, onderbroken door een korte theepauze.
- 16.00 uur uiterlijk sluiting.

De conferentie is weliswaar in de eerste plaats bedoeld voor ouderlingen in de ned.geref. kerken, maar andere ambtsdragers alsmede introducé(e)s zijn eveneens welkom.

Deelnemers kunnen zich aanmelden door f 17,50 (koffie, thee en lunch inbegrepen) vóór 3 mei a.s. te storten op postbankrekening 65940, t.n.v. Landelijke Ouderlingenconferentie Ned. Geref. kerken, p/a Statensingel 100c, 3039 LS te Rotterdam.

Predikantenconferentie

De jaarlijkse predikantenconferentie zal dit jaar worden gehouden op dinsdag 19 mei a.s. Het thema voor de conferentie is dit jaar: 'Israël'. De predikanten L.W.G. Blokhuis uit Wapenveld en W.G. Visser uit Utrecht zullen dit onderwerp inleiden. Nadere gegevens over deze dag volgen over enige tijd.

Wijziging bankgironummer penningmeester Landelijke Vergadering

Het gironummer van de bank van de penningmeester van de Land. Vergadering van de kerken is gewijzigd in: giro 807297 S.N.S. Bank te Apeldoorn, met vermelding rek.nr. 96.05.28.059 t.n.v. Land. Verg. Ned. Geref. Kerken. De penningmeesters en boekhouders der kerken wordt verzocht deze wijziging in uw administratie te verwerken.

COGMA-bezoekreis

In samenwerking met de „Commissie militairen buitenland" van de Chr. Geref. kerken zal de eerstvolgende bezoekreis naar de nederlandse garnizoenen en luchtmachtbasis van onze koninklijke Landmacht in de Bondsrepubliek gehouden worden van maandag 11 tot en met vrijdag 15 mei 1992.

De reizigers zijn ds. L.W.G. Blokhuis, ned. geref. predikant te Wapenveld en de bestuursleden W. Hartman en H.J. Wiltink.

Alle militairen, voorkomende op onze adressenlijst, evenals eventuele burgergezinnen, wonende in het Nato-gebied, krijgen persoonlijk bericht van onze komst.

Uiteraard houden we ons aanbevolen voor opgave van nieuwe namen en adressen. Nadere informatie bij W. Hartman. Tel.: 05202-24195.

Ned. Geref. Kerk van Rotterdam.

Samenwerking Chr. Geref. Kerk en Ned. Geref. Kerk hechter. Kerkeraden Chr. Geref. Kerk Rotterdam-Centrum en Ned. Geref. Kerk Rotterdam in een nieuwe fase van samengaan. Per 5 april a.s. zullen zowel de ochtend- als de namiddagdiensten van de Chr. Geref. Kerk – Wijkgemeente Alexanderpolder en de Ned. Geref. Kerk Wijkgemeente Oost gezamenlijk worden gehouden, onder gezamenlijke verantwoordelijkheid. Het besluit ertoe vond de instemming van de kerkeraden van de CGK van Rotterdam-Centrum en de NGK van Rotterdam in een gezamenlijke vergadering van 23 maart jl.

Aan deze versterkte vorm van samenwerking tussen deze beide (wijk)kerken ligt een verklaring ten grondslag, waarin wordt gesteld dat men elkaars kerken als ware kerken van Jezus Christus erkent en dat tussen beide kerken eenheid bestaat in het erkennen en beleven van de Heilige Schrift als Woord van God en de Drie Formulieren van Enigheid die daarop zijn gegrond. Over de principes van de regels die voor het kerkelijk leven gelden, bestaat eveneens eensgezindheid.

Het betekent ook kanselruil in de drie wijkkerken CGK R'dam-C., NGK R'dam-Wijkgemeente Overschie en CGK-NGK Wijkgemeente Alexanderpolder/Oost, alsmede het openstellen van de avondmaalstafel voor elkaars belijdende leden.

De beide wijkkerkeraden blijven deel uitmaken van hun eigen kerkverband. In de komende jaren worden middelen en wegen gezocht om te komen tot een samenwerkingsgemeente in het oostelijk stadsdeel. Het gebied van de wijkgemeente omvat de oostelijke wijken van Rotterdam en o.a. Capelle-, Krimpen- en Nieuwerkerk a/d IJssel. Met de komst van ds. L.G. Compagnie in september 1991 als tweede predikant van de NGK Rotterdam ontstond er een afzonderlijke wijkgemeente Oost. Vanaf medio 1989 hield deze wijkgemeente al gezamenlijke namiddagdiensten met de wijkgemeente Alexanderpolder van de CGK-Rotterdam-C. Overigens dateren de contacten tussen de CGK Rotterdam-C. en de NGK Rotterdam (tot voor kort met het achtervoegsel Overschie) al vanaf eind zeventiger jaren. Met vaste regemaat werden er op kerkeraadsniveau gesprekken gevoerd over mogelijkheden voor samenwerking en samengaan. In beide gemeenten bestaat daartoe de hartelijke wens en dit werd ook bij herhaling uitgesproken. De beide kerkeraden zijn de HEERE dankbaar, dat de versterkte vorm van samenwerking bereikt is.

De gezamenlijke CKG-NGK diensten worden gehouden in de Verrijzeniskerk, Springerstraat 340, Rotterdam (wijk Alexanderpolder). Aanvang van de diensten 11.15 u. en 18.15 u.

Voor nadere informatie:

ds. J. Manni, predikant CGK Rotterdam-Centrum, tel. 010-4183142.
ds. G. de Lange, predikant NGK Rotterdam wijkgem. Overschie, tel. 010-4225009

ds. L.G. Compagnie, predikant NGK Rotterdam wijkgem. Oost, tel. 010-4204458

Ds. C.C. Koolsbergen

Ds. C.C. Koolsbergen is tijdens zijn verblijf in Joegoslavië te bereiken op het volgende adres:

ds. maj. C.C. Koolsbergen
rnr. 540212268
1 (NL) UN SIGNAL BN
NAPO 90
3509 VP Utrecht

20 jaar Reform. Hogeschool Zwolle

Op 8 april a.s. bestaat de Reformatische Hogeschool te Zwolle 20 jaar. Dit feit wordt later op feestelijke wijze herdacht. Op 11 april a.s. kan men wel kennis maken met de 20-jarige. Dan is er nl. 'Open Huis'.

De school geeft op zaterdagen Theologisch en pedagogisch onderwijs. Men wordt er opgeleid tot godsdienstleerkracht, jeugdleider, evangelist, catecheet of zendingswerker/ster. Ook kan men een één-jarige Vormingscursus volgen om zich te laten toerusten tot kerkelijk werk.

Belangstellenden voor deze opleiding zijn op zaterdag, 11 april om 10.00 uur

van harte welkom. Er wordt eerst een algemeen college gegeven, waarna men de sfeer van de school kan ervaren in één of meer lessen in de diverse klassen. Het 'Open Huis' wordt gehouden in de Prins Johan Friso-school aan de Jan Buschstraat nr. 6 te Zwolle-Noord. Voor verdere informatie: telefoon 038-541076.

Stichting Evangelielectuur en media Anderstaligen Service Holland

Deze Stichting, die een lectrumcentrum in Harderwijk heeft naast de Hervormde kerk, heeft lectuur, bijbels, tractaatjes, kalenders, evangelische kinderboeken, videobanden, diaseries e.d. in vele talen, o.a. Roemeens, Turks, Vietnamees, Bulgaars etc.

Zes vrijwilligers zijn dagelijks actief bestellingen op te nemen en te verzorgen voor ieder die zijn turkse buurman, zijn verre vriend in Marocco of Syrië iets van de bijbelse boodschap wil doorgeven of zomaar een boek ter verpozing, een blijk van medeleven.

Bestellingen en informatie: EAS-H.,
Postbus 369, 3840 AJ Harderwijk.
Tel.: 03410-19172
Voor giften: giro 3611364.

*„Laat mij als een kleine vogel schuilen mogen
waar G'uw vleuglen om mij slaat.
Want Gij weet wien ik mij wijdde, dat ik zeide:
Heer, Gij zijt mijn toeverlaat!"* (Psalm 61 : 3)

Voor ons geheel onverwacht, heeft de HEERE uit ons midden tot Zich genomen onze lieve zuster, schoonzuster en tante

MARIA DIRKJE VAN OMMEN

sedert 4 juni 1977 weduwe van Evert Jan van den Broek

geboren te Baarn: 31 mei 1921
ontslapen te Amstelveen: 18 maart 1992

*„Als een arend, die zijn wieken uitspreidt,
zijn jongen opneemt en draagt op zijn vlerken,
zo heeft de Here haar geleid." (Deuteronomium 32 : 11 en 12)*

Leiden: M. Stolp-van Ommen
Baarn: J.G. Beumer
Leeuwarden: A. de Jong-de Zoete
Voorthuizen: D. van Ommen
N. van Ommen-Koele
Katwijk: P. van Ommen-van de Haak
Putten: H. van Ommen
A.J. van Ommen-Heetebrij
Leiden: G. Schipaanboord
Neven en nichten

Prof. Junkerslaan 3, Amstelveen

Correspondentieadres:

D. van Ommen, Harremaatweg 28, 3781 NJ Voorthuizen

De begrafenis heeft 23 maart plaatsgehad op de Algemene Begraafplaats te Voorthuizen.